

KONINKLIJKE BELGISCHE ACADEMIE

NATIONAAL COMITE VOOR AARDRIJKSKUNDE

COMMISSIE VOOR DE NATIONALE ATLAS

ATLAS VAN BELGIË

PLATEN 30, 31 en 32

LANDBOUW

DOOR

FORGET A.-J. C.

en

KINGET R

1961

Gedrukt
in het Militair Geografisch Instituut,
Ter Kameren — Brussel.

Het Nationaal Comité voor Aardrijkskunde en de Commissie voor de Nationale Atlas stellen de auteurs volledig verantwoordelijk voor hun mening in de artikels, bedoeld als commentaar bij de Atlas van België.

DE BELGISCHE LANDBOUW

Commentaar bij de platen 30, 31 en 32 van de Atlas van België.

I. — INLEIDENDE BESCHOUWINGEN.

De platen 30, 31 en 32 hebben betrekking op de akkerbouw en de veeteelt; zij zijn een aardrijkskundige weergave van de belangrijkste resultaten van de *Algemene Landbouwtelling op 15 mei 1950*.

Men kan onder meer het aardrijkskundig belang van een bepaalde tak van de akkerbouw en de veeteelt meten door de plaats die zij innemen in de gehele landbouwsector; aldus wordt men er toe gebracht, voor wat de akkerbouw betreft, de omvang van deze plaats te vergelijken met de oppervlakte, besteed aan de landbouw in het ganse land. Deze oppervlakte, welke als term van vergelijking wordt gebruikt, is diegene die toegewezen wordt aan de landbouwteelten, de tuinbouwteelten in open lucht en onder glas en het gras- en weiland. Bossen en woeste gronden zijn hier niet inbegrepen. Deze oppervlakte bedroeg in 1950, 1 825 553 ha, hetzij 60 % van de nationale oppervlakte : 3 050 707 ha.

Er worden zestien teelten beschouwd, die samen 98 % van de beteelde oppervlakte vertegenwoordigen, en vier diersoorten die samen nagenoeg de ganse levende veestapel uitmaken.

De tellingsgegevens worden onder twee aspecten voorgesteld : het ene is absoluut, dus op zich zelf genomen, het andere betrekkelijk, d.w.z. ten overstaan van een term van vergelijking. Op zich zelf genomen wordt het feit voorgesteld door punten waarvan elk overeenstemt met het 10 000^e, het 1 000^e of het 100^e deel van het geheel van de feiten. De onderverdeling werd gekozen rekening houdend met de schaal van de kaart en de concentratie van het beschouwde verschijnsel, derwijze dat de voorstelling door punten duidelijk zij.

De kleuren met hun tinten vertegenwoordigen het betrekkelijk belang van het beschouwde verschijnsel; zij geven de verhouding aan tussen de oppervlakten gewijd aan een teelt en diegene van al de teelten, of de opbrengst van een teelt op 100 ha, of nog het aantal stuks van een diersoort per 100 ha akkerbouw.

Zo bij voorbeeld wordt de tarweteelt voorgesteld door de oppervlakte die aan die teelt gewijd wordt (plaat 30) en door haar productie (plaat 31). De voorstelling geschiedt door punten, waarvan elk het duizendste deel vertegenwoordigt van de beteelde oppervlakte en het duizendste deel van de in het land geogste hoeveelheid tarwe. Betrekkelijk gezien wordt deze zelfde teelt voorgesteld door de plaats die zij inneemt, in elke gemeente, in de totale beteelde oppervlakte (plaat 30) en door de opbrengst per ha (plaat 31). Deze verhoudingen worden aangeduid door verschillende tinten van een kleur. De opbrengst van de teelten wordt periodiek geschat door landbouwcorrespondenten, elk voor zijn district. Men telt 500 districten voor het geheel van de 2 663 gemeenten van het land. Uit de aldus geschatte opbrengsten en de getelde oppervlakten van de teelten worden de geogste hoeveelheden afgeleid. De uitslagen van deze schatting, in 1950, werden op plaat 31 overgebracht.

Op plaat 32 wordt de aardrijkskundige verdeling aangeduid van de dieren door middel van punten waarvan elk het 10.000^e deel vertegenwoordigt van het aantal grotere diersoorten en het 100 000^e deel van de leghennen. De intensiteit van de veeteelt, gemeten door het aantal dieren per 100 ha beteelde oppervlakte, wordt weergegeven door tinten van twee verschillende kleuren, naargelang die intensiteit boven of beneden het gemiddelde van het land ligt. De tinten worden heviger naarmate de intensiteit van het normale gemiddelde afwijkt.

De gemeente is de kleinste administratieve eenheid die voor de landbouwtelling kon worden gebruikt. Aangezien men er 2 663 telt, treedt de ontleding, die op deze territoriale eenheid gesteund is, tot in de bijzonderheden. De gemeenten verschillen echter, voor wat hun oppervlakte betreft. Zo bestrijkt de gemeente Eupen een gebied van 8 739 ha, waarvan slechts 1 020 of 11,5 % uitgebaat worden door de landbouw. Om in Haspengouw een zo uitgestrekt gebied te hebben zou men 21 gemeenten moeten samenvoegen. Het grondgebied voor die 21 gemeenten bestrijkt, in het arrondissement Borgworm, 8 643 ha, waarvan er 7 881 of 90,8 % beteeld zijn. De punten, die de getelde eenheden weergeven en die cartografisch in het centrum van de gemeente gegroepeerd werden, bieden, door hun verdeling, een ander uitzicht naargelang zij in grote of kleine gemeenten voorkomen. Indien men de 21 gemeenten van het arrondissement Borgworm tot één enkele gemeente samensmolt, dan zou men er hetzelfde aantal punten in plaatsen om er dezelfde oppervlakte- en productieëenheden, hetzelfde aantal stuks vee, enz. in voor te stellen, doch de verdeling van die punten zou anders zijn. Indien men, anderzijds, het grondgebied van de gemeente Eupen in een twintigtal districten onderverdeelt, dan zou de tint, welke de intensiteit van het weergegeven verschijnsel aanduidt, dezelfde zijn maar enkel voorkomen op de betrokken oppervlakte en niet meer op het totale grondgebied, waarvan het grootste deel bebost is. Om een voorstelling te hebben die beter aan de feiten beantwoordt zouden er enkel punten en kleuren moeten worden aangebracht op het deel dat door de landbouw wordt in beslag genomen; zij zouden dus moeten komen op een kaart waar de bossen, de bebouwde plaatsen, de woeste gronden, enz., wit zouden worden gelaten; dit is echter praktisch niet te verwezenlijken.

* * *

Het klimaat en de aard van de bodem oefenen een grote invloed uit op de aardrijkskundige verdeling van de akkerbouw en de veeteelt; men vindt een algemene uiteenzetting betreffende de natuurlijke voorwaarden op de platen en in het commentaar gewijd aan de Aardkunde (plaat 8), de Steenkunde (plaat 9), de Bodemkunde (platen 11 A en 11 B), de Klimaatkunde (platen 12, 13 en 14), de plantkundige Aardrijkskunde (platen 19 A en 19 B) en de dierlijke Aardrijkskunde (plaat 20).

II. — DE LANDBOUWSTREKEN.

Om een uiteenzetting te geven van de toestand van de landbouw, die zo verscheiden is op een nochtans weinig uitgestrekt gebied, is het nodig de feiten te groeperen in betrekkelijk homogene ruimteëenheden. De groepering per provincie, per arrondissement of per kanton stemt niet overeen met de landbouwwerkelijkheid. Van daar de gedachte een kaart te maken van de Landbouwstreken. Een eerste (administratieve) kaart van de landbouwstreken werd opgemaakt in 1884 door André DUMONT, MALAISE en VERSTRAETEN; zij is gesteund op de aardkundige structuur van de bodem. Er volgden nog verscheidene andere, waarvan geen enkele de aardrijkskundigen ten volle bevredigde. Het probleem is complex en zijn elementen zijn veranderlijk. De oplossing is afhankelijk van de fysische voorwaarden, de landbouwtechniek, de landbouwbevolking, de versnippering van het landbouwbedrijf, de landbouwpolitiek van het land en, morgen, die van de Gemeenschappelijke Markt.

In onderhavig commentaar hebben wij ons gehouden aan de verdeling welke gemaakt werd door de Economische Diensten van Landbouw en voorgesteld werd op een kaart op 320 000^e, die in 1951 uitgegeven werd door het Militair Geografisch Instituut. De administratieve indeling van het grondgebied in 14 landbouwstroken is de basis van de groepering der feiten in de publicaties van de Algemene Landbouwtelling van 1950. Wij zullen deze kaart namaken op de schaal van 2 000 000^e, welke ook de schaal is van de andere kaarten — platen 30 en 31.

Wij vatten, in enkele lijnen, de kenmerken van deze streken samen.

a. **De Duinen** : een smalle strook langs de kust, zonder enig belang voor de landbouw.

b. **De Polders** : een strook met een breedte van 10 tot 20 km die, achter de Duinen, de kust volgt en verlengd wordt langs de Scheldemonding. Een groot deel van die streek ligt beneden het gemiddeld peil van de zeespiegel. Een net van grachten staat in voor de drainering terwijl een ander net van dijken de streek beschermt tegen de overstromingen. De kleigrond is moeilijk te bewerken maar zeer vruchtbaar. De grote teelten zijn er overwegend en zijn er allemaal vertegenwoordigd. Er dient ook melding gemaakt van de productie van aardappelpootgoed. De weiden groeien over het algemeen weelderig in deze streek met vochtig klimaat en bodem en zorgen voor het onderhoud van een dichte veestapel. De weiden uit het Veurnse (Veurne-Ambacht) worden bijzonder op prijs gesteld om wille van de voordelen die zij bieden als vetweiden. De boter van Veurne en Diksmuide is zeer gewaardeerd in gans het land.

Vroeger was het fokken van trekpaarden er een belangrijke speculatie welke thans echter, zoals in het ganse land trouwens, van haar belangrijkheid inboet ingevolge de motorisatie en de uitvoermoeilijkheden.

De gemiddelde oppervlakte van de bedrijven ligt er boven het gemiddelde van het land en alle grote teelten zijn er vertegenwoordigd.

In de landbouweconomie van deze streek nemen de varkens en het pluimvee een tamelijk belangrijke plaats in.

c. **De (vlaamse) zandstreek** is een streek waarvan de grond, van nature uit weinig vruchtbaar, verbeterd werd door massale aanvoer van stalmest en scheikundige meststoffen en door het ononderbroken werk van de voorbije generaties.

Thans laat de vruchtbaarheid van de streek een intensieve uitbating toe. Er worden stoppelgewassen gewonnen op meer dan een derde van de beteelde oppervlakte. Grondige opzoekingen lieten de veredeling toe van tarwe- en voederbietenvariëteiten die aangepast zijn aan de voorwaarden van deze streek; sedert een zeker aantal jaren nemen deze teelten van rijke gronden er een belangrijke plaats in, terwijl er vroeger enkel rogge, haver en aardappelen konden gewonnen worden.

Deze streek heeft een zeer dichte landbouwbevolking en de bedrijven zijn er uiterst klein, aangezien zij gemiddeld de 5 ha niet bereiken. Het enige middel om veel personen in stand te houden op een zeer beperkte oppervlakte is de intensieve veeteelt, met grote melkproductie, veel mestvarkens en een talrijke pluimveestapel, of de tuinbouw. De teelten worden over het algemeen gekozen met het oog op de veevoederproductie. De weiden zijn eerder minderwaardig aangezien de beste gronden worden voorbehouden voor de akkerbouw.

Men zal gemakkelijk begrijpen dat de bedrijven, waarvan de rentabiliteit afhangt van zo weinig speculaties, een wankelbaar evenwicht vertonen en maar al te zeer de invloed ondergaan van de varkens- en de eiermarkt. Het is niet overdreven te zeggen dat veel boeren op het kantje af armoe kennen.

Zeer befaamde tuinbouwcentra kennen een hoge graad van welvaart in de Zandstreek : bloemen en sierplanten worden gekweekt in open lucht en onder glas in de omstreken van Brugge en Gent : orchideeën en azalea's in de streek van Wetteren; boomkwekerijen rond Eeklo; fruitaanplantingen in het Land van Waas; groenten en primeurs in volle grond en onder glas in de streek van Mechelen.

Velden met vroege aardappelen, te paard op de Zandstreek en de Kempen, strekken zich uit tot Heist-op-den-Berg.

d. **De Kempen** heeft een zand- en keiachtige, arme en ondankbare grond. Het klimaat is er warm 's zomers en koud 's winters; het is er sterker continentaal dan in de aangrenzende streken. In de kempen vindt men nog uitgestrekte landduinen, bedekt met heidekruid en kleine sparrebosjes en moerassige grond. Men wint er rogge, haver, aardappelen, voederbieten, rapen en weinig nijverheidsgewassen. De weiden beslaan meer dan de helft van de beteelde oppervlakte en de veeteelt is de voornaamste activiteit van de over het algemeen kleine bedrijven. Men heeft er een talrijke veestapel.

e. **De zand-leemstreek** zit ingesloten tussen, in het noorden de Zandstreek en de Kempen, in het zuiden de Leemstreek; zij is in een zekere zin een overgangsground. De bedrijven zijn er over het algemeen klein. De aard van de bodem maakt het mogelijk er een hele reeks teelten te winnen; de meest kenmerkende zijn : het vlas en de cichoreiwortels in het Kortrijkse en de streek van Roeselare; de tabak rond Wervik en Appelterre; de hop te Poperinge en in het Aalsterse; groententeelt en fruit, zoals witloof tussen Brussel, Leuven en Mechelen, tafeldruiven in de serren van Hoelaart en Overijse en steenfruit tussen Leuven en Aarschot. De veestapel is in verhouding minder dicht dan in de zandstreek, maar dichter dan in de leemstreek.

De weiden nemen iets meer dan een derde van de beteelde oppervlakte in beslag.

f. **De leemstreek** is de rijkste van het land. De landbouwgrond is er beter en vruchtbaarder dan elders in het land. Veel van de bedrijven uit die streek zijn van de grootste van het land. Het is de typische streek van de grote teelten : tarwe, suikerbieten, gerst en vlas. De opbrengsten zijn er hoog. De fruitteelt is fel ontwikkeld in de streek van Sint-Truiden. De veeteelt is er belangrijk, doch minder georiënteerd op de zuivel- en varkensspeculatie dan in de andere streken. De weiden nemen er nauwelijks een derde van de beteelde oppervlakte in beslag.

Het Belgisch trekpaard, waarvan de naam niet meer hoeft gemaakt te worden, wordt in deze streek gefokt.

Op de grens van de leemstreek, rond Vloesbergen-Lessen, bevindt zich een teeltcentrum van geneeskrachtige planten.

g. **De (Luikse) Weidestreek** omvat het « Land van Herve » en gans het oosten van het land. Het is een heuvelachtige streek, met vruchtbare maar zware grond. De bouwlaag is over het algemeen tamelijk dun en wordt weinig bewerkt om wille van de heltingen. De weiden bedekken meer dan 90 % van de grond. De fruitteelt, welke samengaat met de veeteelt, is er sterk verspreid. De begraasde boomgaarden en de hagen geven aan deze streek een bosachtig uitzicht. Er zijn in die streek veel melkkoeien die er op intensieve wijze worden uitgebaat. De boter en de kaas van Herve zijn befaamd.

De varkensteelt, die er gepaard gaat met de zuivelexploitatie, is er fel verspreid.

De oppervlakte van de bedrijven en de dichtheid van de landbouwbevolking zijn er verschillend.

h. **De Henegouwse Kempen**, hetgeen een slechte benaming is, vormt een enclave met uiterst arme zandgrond in de zand-leemstreek. De weiden nemen er het grootste deel van de grond in beslag en vormen aldus een tegenstelling met de aangrenzende streek.

i. **De Condroz** is een heuvelachtige streek; de hoogvlakten worden er doorsneden door valleien en van elkaar gescheiden door terreinzinkingen. Op de kalksteen is de grond over het algemeen vruchtbaar; zijn kwaliteit hangt af van de doorlaatbaarheid van de rotsachtige onderlaag.

Er zijn tal van grote bedrijven. De landbouwbevolking is weinig dicht. De weiden nemen meer dan de helft van de beteelde oppervlakte in beslag. Graangewassen vormen er de hoofdteelt. Veeteelt, vooral dan van runderen, is er de bijzonderste speculatie, alhoewel de dichtheid van de veestapel er beneden het gemiddelde van het land ligt. Het jongvee van deze streek beschikt over bijzondere kwaliteiten voor de vetmesting.

Men vindt in de Condroz fruitaanplantingen: de aardbeien van Wépion zijn goed gekend.

j. **De Hoge Ardennen** kennen, om wille van hun hoge ligging, een ruw klimaat, grote temperatuurschommelingen en een overvloedige neerslag. Een groot deel van de streek bestaat, ofwel uit bossen, ofwel uit woeste gronden. De akkergrond beslaat geen vijfde van de landbouwoppervlakte en de dichtheid van de veestapel benadert er het gemiddelde. De bedrijven zijn er weinig bloeiend.

k. **De Weidestreek (Fagne)** heeft de zelfde kenmerken als de Luikse weidestreek; nagenoeg 90 % van de grond wordt er door het grasland in beslag genomen.

l. **De Famenne** vormt een overgang tussen de Condroz en de Ardennen. Het klimaat benadert dat van de Ardennen, terwijl de bodem een tamelijk grote verscheidenheid vertoont voor wat de aard en de hoedanigheid betreft. Men vindt er kalkhoudende gronden en weinig diepe zeer minderwaardige leisteenformaties.

De bedrijven zijn tamelijk groot en over het algemeen voor de twee derden samengesteld uit grasland en voor de rest uit akkerland. Men heeft er nochtans geen dichte veestapel, vermits de Famenne, voor wat de veeteelt betreft, in België de voorlaatste plaats inneemt. De weinig belangrijke teelten bestaan voor de vier vijfden uit graangewassen. De landbouwers zijn weinig talrijk en de beschikbare arbeidskrachten zijn zeldzaam.

m. De grond van de **Ardennen** bestaat uit leisteen en kwarts; de bouwlaag is er weinig diep. Een groot deel van de streek is bebost. Er zijn weinig landbouwbedrijven en weinig boeren. Het klimaat is er zeer ruw voor de tarweteelt, maar haver neemt er een belangrijke plaats in. Op de tabak van de Semoisvallei na vindt men er weinig nijverheidsgewassen. Overal worden aardappelen geteeld en het ruwe klimaat begunstigt op enkele plaatsen — te Bastenaken en te Libramont — de productie van kwaliteitspootgoed. De meeste teelten zijn gericht op de veeteelproductie en nagenoeg de twee derden van de grond worden door weiland in beslag genomen.

De rundveeteelt is er niet zo intensief als in de andere streken van het land, de Famenne en de Jurastreek uitgezonderd. Er wordt overal boter bereid die een goede faam heeft. De productie van jongvee, bestemd voor de vetmesting, vormt er een gespecialiseerde tak van de veeteelt.

De varkensfokkerij komt het bedrijfsinkomen aanzienlijk verhogen: een produkt hiervan, de Ardeense hesp, is gekend tot in het buitenland.

Het Ardeense paard geniet een goede faam.

n. De **Jurastreek**, ook Belgisch Lotharingen genaamd, kent een minder ruw klimaat dan de Ardennen. De bodem is er samengesteld uit afwisselende zand-kalkhoudende, klei- en marnelagen; hij is diep en soms vochtig.

De bedrijven zijn er klein of middelgroot. De bodemverscheidenheid en het betrekkelijk zachte klimaat laten er de meeste teelten gedijen. De weiden nemen meer dan de twee derden van de landbouwoppervlakte in beslag. Zuivel- en varkensspeculaties zijn de bijzonderste activiteiten van deze gemengde bedrijven met nochtans weinig dichte veestapel.

III. — DE TEELTEN.

In de publicatie van de resultaten van de *Algemene Landbouwtelling* worden de landbouwactiviteiten ondergebracht in 118 rubrieken voor de akkerbouw en in 65 voor de veeteelt. Het was dus nodig deze talrijke activiteiten samen te brengen in enkele categorieën en ze derwijze voor te stellen dat hun aardrijkskundige bijzonderheden op de voorgrond kwamen.

Op elk van de platen 30 en 31 komen de teelten voor in eenzelfde volgorde, die aangenomen werd omwille van punten van overeenstemming op teeltvlak en aardrijkskundig gebied.

Het linker en bovenste vierde van de platen is voorbehouden aan de veeleisende teelten die maar gedijen op vruchtbare grond: suikerbieten, tarwe, gerst en vlas. De vergelijking van de vier kaarten wijst op een gelijkenis in de aardrijkskundige verdeling. Deze teelten zijn dikwijls onderling geassocieerd door de vruchtopvolging.

Het linker en onderste vierde is gewijd aan de weinig eisende teelten, die dikwijls enkel voorkomen op de gronden die te weinig vruchtbaar zijn voor de rijke teelten. Hier vindt men de aardappelen, de rogge, de voederbieten en de stoppelgewassen. De aardrijkskundige verdeling van die teelten wijst op een onderling punt van gelijkenis. Uit de vergelijking van de verdeling van deze weinig eisende teelten en deze van de rijke teelten blijkt hun onderling aanvullend karakter op het gebied van de bodembezetting.

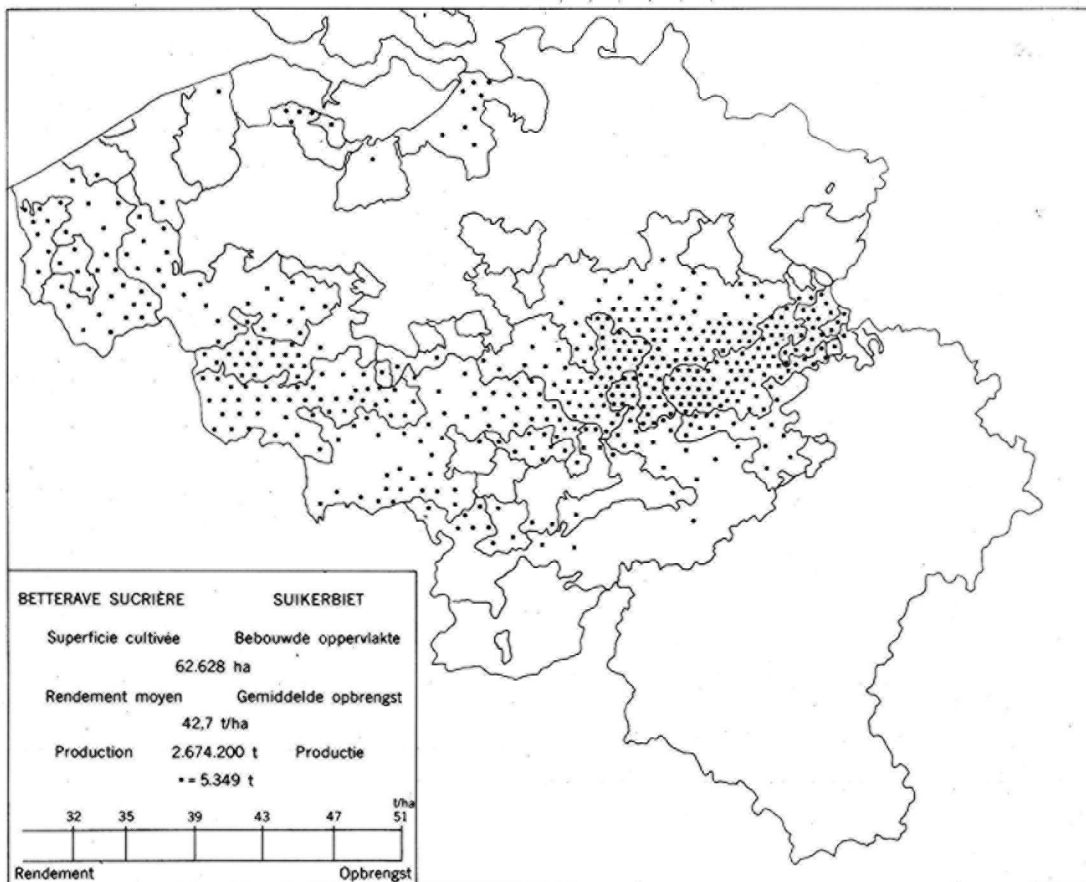
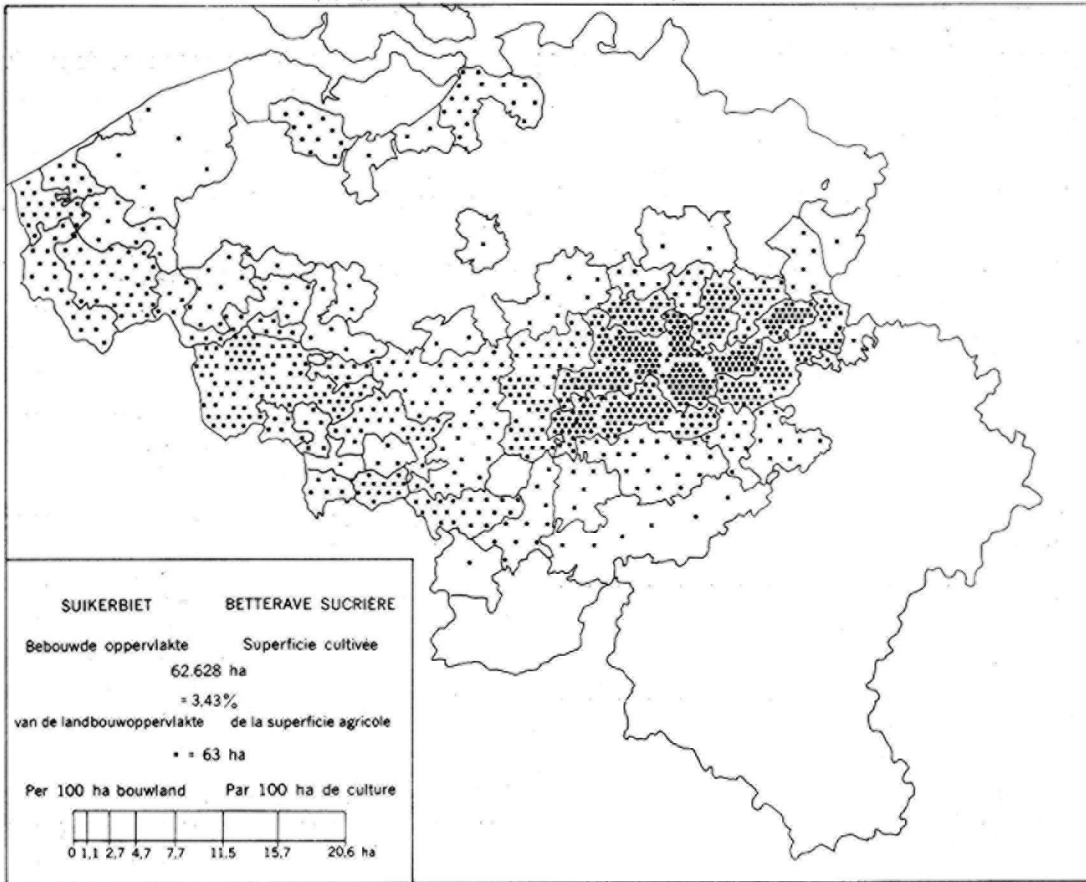
Het rechter en bovenste vierde heeft hoofdzakelijk betrekking op de voedergewassen: haver, gras- en weiland, groenvoeders (luzerne en klaver) en droge peulvruchten. Aangezien overall aan veeteelt wordt gedaan vindt men ook overall deze teelten terug. Men lette op het aanvullend karakter van deze teelten en diegene van het voorgaande vierde die toch alle hoofdzakelijk aangewend worden voor de veevoeding en elkaar onderling vervangen.

Het rechter en onderste vierde, ten slotte, heeft betrekking op twee belangrijke teelten met sterk gelocaliseerd karakter: de fruitteelt en de groenteteelt, en twee teelten die een voorbeeld zijn van een kenmerkende localisatie: de cichoreiwortelen en de tabak.

1. De suikerbieten.

De 7/10^e van de suikerbieten worden gewonnen in de leemstreek, vooral in de streek van Doornik en in Haspengouw. In deze laatste streek nemen de suikerbieten 15 tot 20 % van de beteelde oppervlakte in beslag. De teelt strekt zich uit tot in de zand-leemstreek, vooral in West-Vlaanderen en het zuiden van Limburg. Er worden ook nog suikerbieten verbouwd in zekere delen van de Polders, ten westen van de IJzer, in het noorden van Oost-Vlaanderen en het noord-westen van Antwerpen, alhoewel de grond er iets te zwaar is.

De vruchtbaarste gronden, de enige die toelaten opbrengsten te bekomen die renderend zijn, worden voor die teelt voorbehouden. Gelet op de zware bemesting en de nodige handenarbeid vergen de suikerbieten van de boer belangrijke kapitalen. Rasparijen en hier en daar ook pipe-lines vormen een soort van infrastructuur voor de suikerbietenteelt. Door de vruchtopvolging en met het oog op de volledige benutting van de meststoffen gaat deze teelt samen

met die van de veeleisende gewassen : tarwe, gerst en vlas. Zij gaat ook samen met de rundvee- en paardenfokkerij voor het benutten van de bijprodukten — koppen en pulp — en het leveren van de trekkracht voor de verschillende teeltzorgen. Dit verklaart waarom de teelt gelocaliseerd is in vruchtbare streken met grote bedrijven.

In enkele andere streken geven verspreide teelten een half-suikerbiet met hoge voedende waarde voor het vee.

De verdeling van de suikerbietenteelt in de verschillende landbouwstreken.

In deze tabel, evenals in de gelijkaardige die volgen, heeft het percentage dat volgt op de oppervlakte betrekking op de totale beteelde oppervlakte van de streek en van het land.

Streken	Beteelde oppervlakte		Productie in ton	
	ha	%	per ha	totaal
Polders	2 852	3,54	42,2	120 325
Zandstreek	665	6,27	42,7	28 464
Kempen	82	0,05	39,6	3 249
Zand-leemstreek	10 352	2,82	49,5	450 350
Leemstreek	43 000	10,77	43,1	1 854 570
Luikse Weidestreek	286	0,32	34,3	9 835
Henegouwse Kempen	44	1,85	45,0	1 980
Condroz	5 262	5,19	38,6	202 955
Weidestreek (Fagne)	25	0,14	35,7	927
Het Rijk :				
1950	62 628	3,43	42,7	2 674 890
1929	52 943	2,78	27,8	
1910	60 242	3,08	30,1	
1895	54 100	2,82	31,0	
1880	32 627	1,64	31,7	
1866	18 075	0,92	30,8	
1856	7 794	0,43	—	
1846	2 126	0,12	35,5	

In de totale suikerbietenproductie bedraagt het aandeel van :

de leemstreek	70,8 %;
de zand-leemstreek	17,0 %;
de Condroz	8,0 %;
de Polders	5,0 %.

De opbrengstcijfers.

Dank zij de systematische veredeling van het zaad, het gebruik van stalmest en scheikundige meststoffen en de bodembewerking heeft de suikerbietenteelt, meer dan de andere teelten misschien, geprofiteerd van de vooruitgang van de landbouwtechniek.

De vooruitgang komt niet zo zeer tot uiting in de productie per ha, die schommelt van jaar naargelang de weersvoorwaarden, dan in het suikergehalte van de bieten, dat van 1846 tot 1950 steeg van 8 tot 16 %. De suikerproductie per ha groeide aan van 3 000 tot 7 000 kg.

De suikerbietenteelt heeft een sterke uitbreiding genomen vanaf de tweede helft van de XIXe eeuw en bleef stationnair tijdens de laatste decennia. Het produkt kost duur en kan onmogelijk zonder verlies aan de man worden gebracht op de internationale markt, die beheerst wordt door de rietsuiker.

Deze teelt, die zeer intensief is, oefent een gunstige invloed uit op de andere veeleisende teelten door de teeltmethodes welke zij vereist.

2. De tarwe.

De verdeling per landbouwstreek.

Tarwe wordt overal in België verbouwd, maar vooral in de leemstreek en dan hoofdzakelijk in Haspengouw en het Doornikse. Er wordt ook tarwe gewonnen in de zand-leemstreek, bijzonder in het zuiden van Oost- en West-Vlaanderen. Men vindt die teelt ook nog in het middengedeelte van de Condroz, dicht bij de Maas. Gewestelijk vertoont zij een zeker belang in het westen van de Polders.

Het aandeel van de tarweteelt in de bijzonderste landbouwstreken zag er in 1950 als volgt uit :

leemstreek	41,7 %
zand-leemstreek	27,4 %
Condroz	10,7 %;
zandstreek	6,5 %;
Polders	6,3 %.

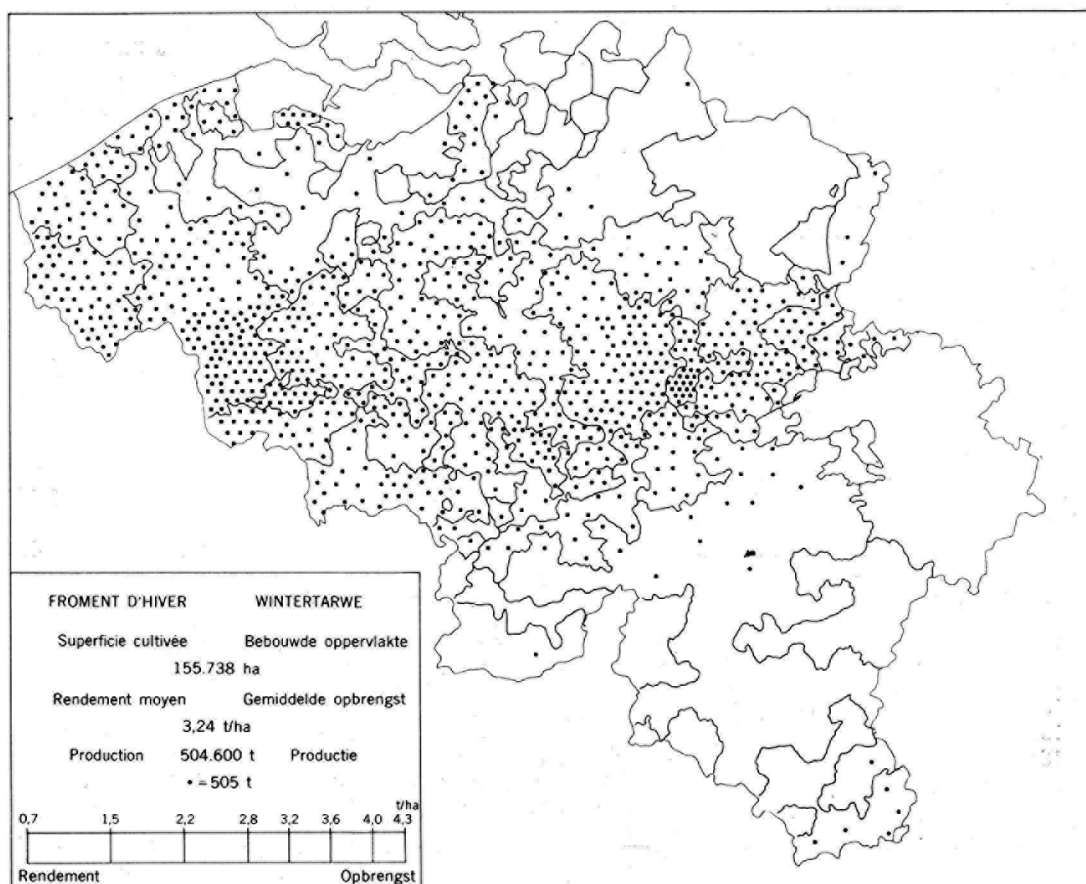
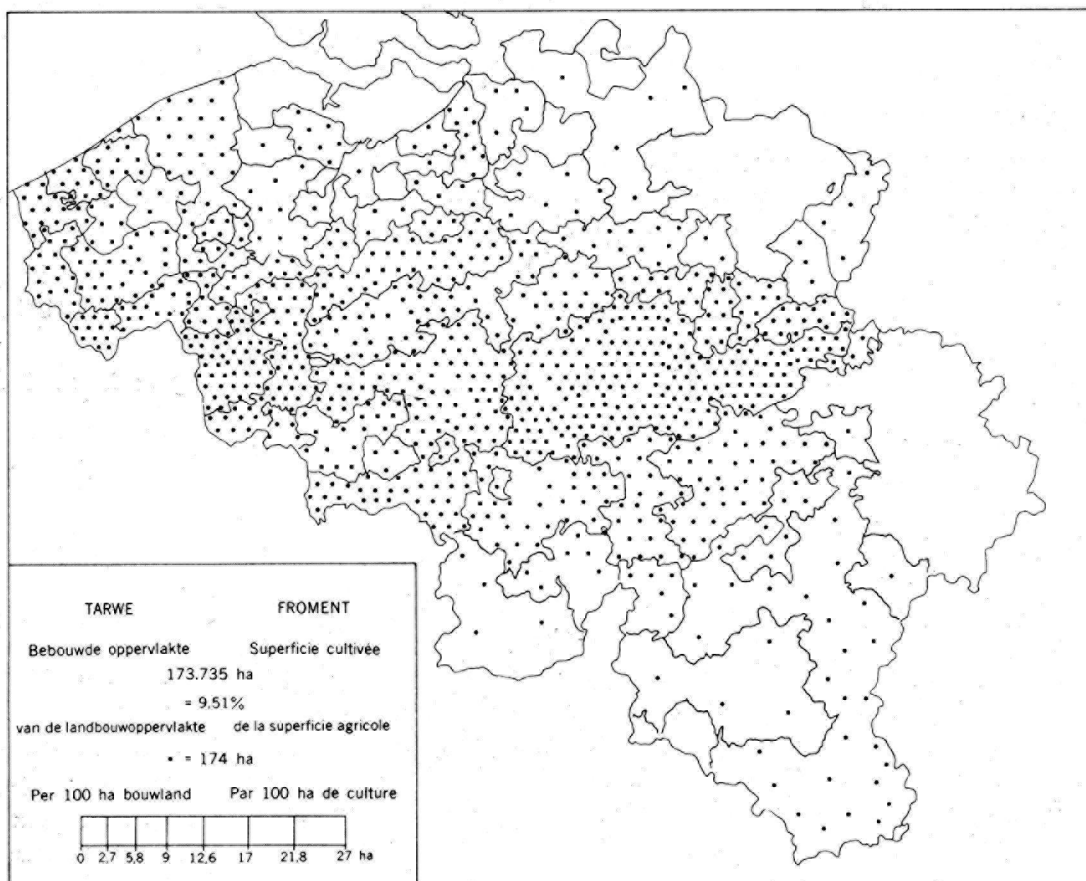
Er blijft slechts 7,4 % over voor al de andere landbouwstreken.

Als reden voor de verdeling van de tarweteelt gelden de bodemvruchtbaarheid, de noodzakelijkheid een hoge opbrengst te bekomen, hetgeen de basis vormt van een voldoende rentabiliteit, en de vruchtopvolging waarbij tarwe geassocieerd wordt met andere veeleisende teelten, o.a. suikerbieten.

De vergelijking van de kaarten van de platen 30 en 31 wijst op een correlatie tussen de dichtheid van de teelt en de opbrengsten.

De vergelijking van de kaarten « teelt » en « opbrengst » toont aan dat de overheersende positie van Haspengouw, inzonderheid van het centrum van Haspengouw, en van het Doornikse het gevolg is van de hoge opbrengsten per ha, bekomen in deze beide streken.

Streken	Tarwe		Wintertarwe	
	Beteelde oppervlakte		Opbrengst in ton	
	ha	%	per ha	in totaal
Polders	10 915	13,53	3,13	33 662
Zandstreek	11 312	4,57	3,18	35 624
Kempen	1 705	1,04	2,58	3 320
Zand-leemstreek	47 667	13,00	3,30	151 808
Leemstreek	72 478	18,15	3,45	236 801
Luikse Weidestreek	1 247	1,38	3,10	3 388
Henegouwse Kempen	130	5,45	3,20	390
Condroz	18 547	11,26	2,51	32 717
Hoge Ardennen	56	0,16	3,22	61
Weidestreek (Fagne)	258	1,46	1,51	234
Famenne	4 178	5,54	1,81	3 464
Ardennen	3 373	2,43	2,03	1 646
Jurastreek	1 876	4,45	2,31	3 476
Het Rijk :				
1950	173 735	9,51	3,24	504 600
1929	154 072	8,08	2,43	
1910	161 476	8,25	2,36	
1895	180 377	9,41	1,93	
1880	275 932	13,91	1,53	
1866	283 542	14,42	1,42	
1856	267 366	14,61	—	
1846	233 543	13,02	1,45	

De opbrengstcijfers.

De opbrengst per ha is sterk gestegen : van 1 453 kg/ha in 1846 groeide zij aan tot 3 240 kg in 1950. Deze vooruitgang is te wijten aan de verbeterde landbouwtechniek en aan het feit dat de tarwe nagenoeg enkel wordt gewonnen op grondsoorten die voor deze teelt geschikt zijn.

Men zal opmerken dat, na 1880, de beteelde oppervlakte begon af te nemen, terwijl de eenheidsopbrengst verhoogde. De landbouwcrisis, veroorzaakt door de invoer van graange- wassen uit de landen van overzee, had het nodig gemaakt een nieuwe oriëntatie te geven aan de teelt. Het was nodig de rendementen op te drijven, de teelten aan te passen aan de grond en uitbreiding te geven aan de veeteelt. Het Ministerie van Landbouw werd opgericht in 1884; een korps van landbouwkundigen begon de landbouwers vertrouwd te maken met de weten- schappelijke methodes inzake akkerbouw en veeteelt door voordrachten, demonstraties op proefvelden, het oprichten van laboratoria voor de controle van de meststoffen en de ontleding van de grond, enz.

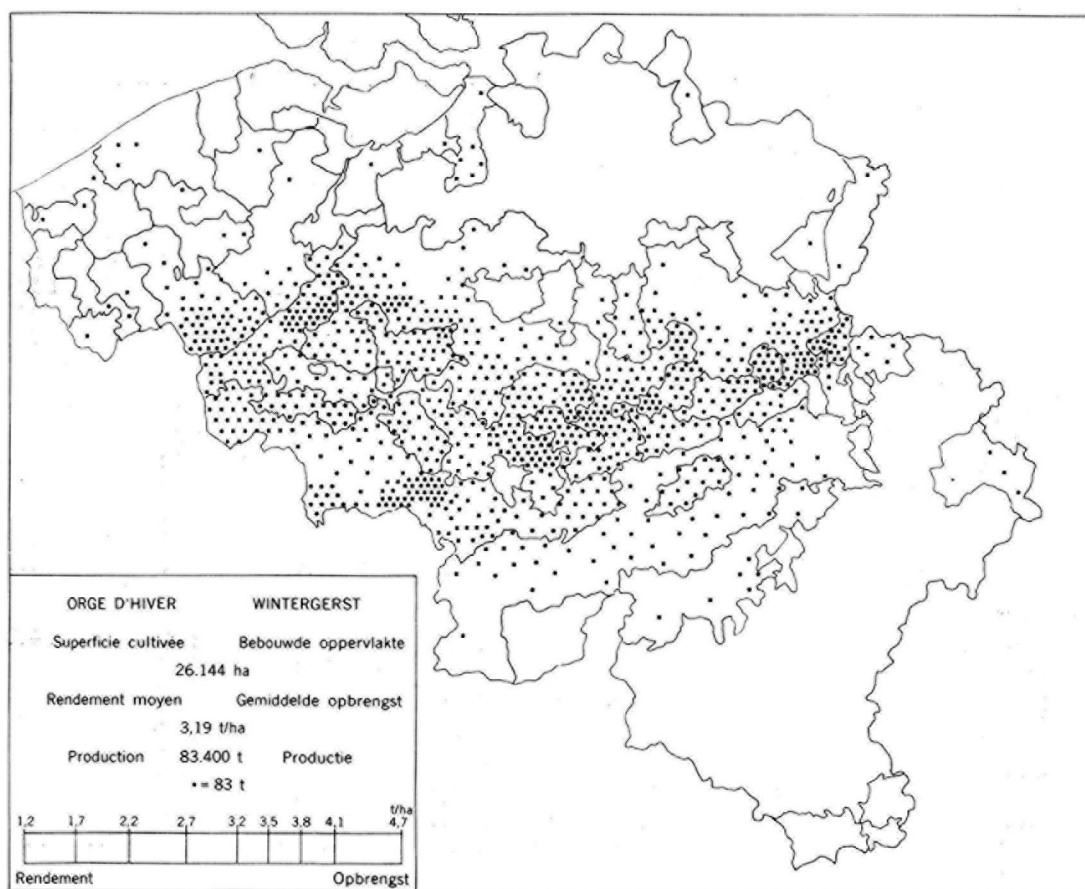
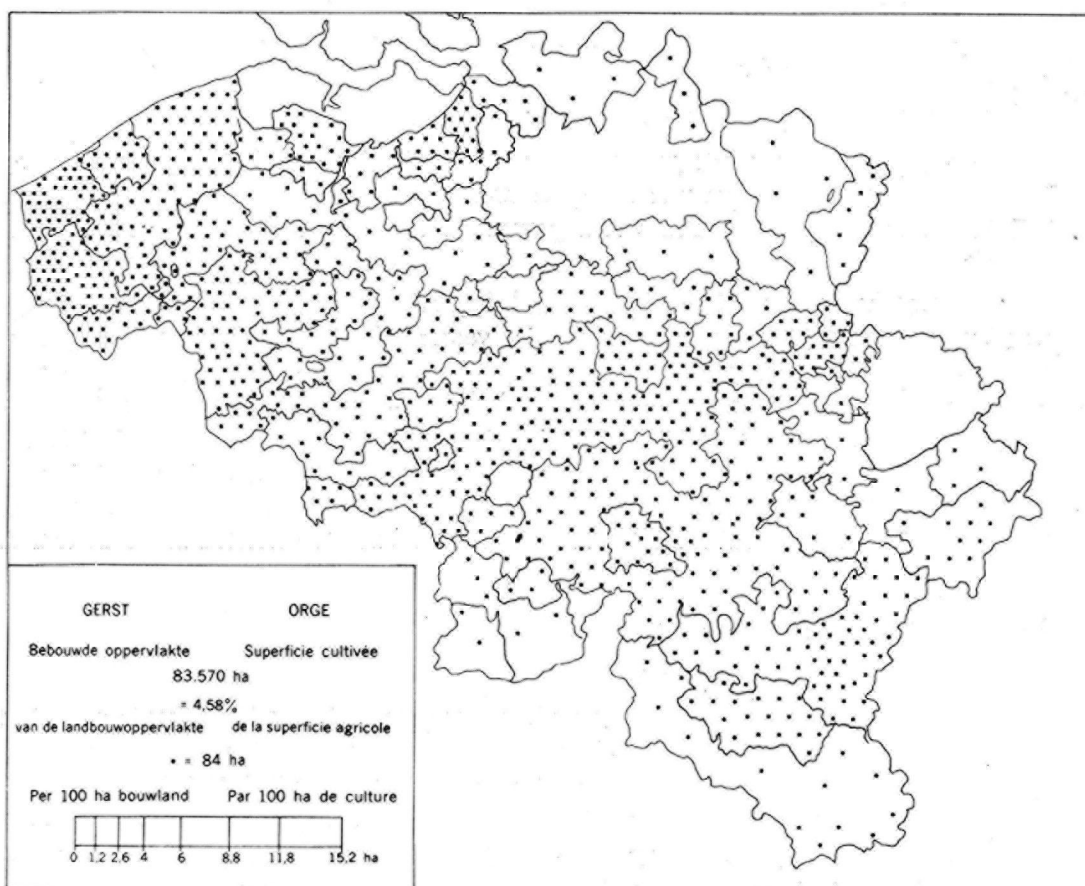
3. De wintergerst en de zomergerst.

De verdeling per landbouwstreek.

De geografische verspreiding van deze teelt vertoont tamelijk veel gelijkenis met die van de tarwe; vergeleken met deze laatste kent de gerst een grotere verspreiding in West-Vlaanderen, in de Polders, inzonderheid in Veurne-Ambacht waar sedert een vijftiental jaren zomergerst voor de brouwerij wordt verbouwd; naar het noorden toe overschrijdt die teelt maar weinig de grens van de leemstreek; zij beslaat een kleinere oppervlakte in de Condroz, op twee plaatsen na die bij en langs weerszijden van de Maas gelegen zijn, en zij neemt een tamelijk sterke uitbreiding in het centraal en oostelijk gedeelte van de Ardennen.

**GERST.
WINTERGERST EN ZOMERGERST.**

Streken	Gerst = totaal		Wintergerst	
	Beteelde grond		Opbrengst in ton	
	ha	verhouding %	per ha	totaal
Polders	9 486	11,76	3,82	657
Zandstreek	8 415	3,40	2,98	1 543
Kempen	1 154	0,70	2,70	383
Zand-leemstreek	18 825	5,13	3,37	19 798
Leemstreek	23 232	5,82	3,30	48 664
Luikse Weidestreek	839	0,93	2,70	977
Henegouwse Kempen	55	2,31	3,10	111
Condroz	8 977	5,45	2,65	9 683
Hoge Ardennen	929	2,65	3,18	232
Weidestreek (Fagne)	319	1,81	2,07	159
Famenne	3 190	4,23	2,43	838
Ardennen	7 493	5,39	2,44	178
Jurastreek	652	1,55	3,00	180
Het Rijk :				
1950	83 570	4,58	3,19	83 400
1929	25 029	1,31	2,37	
1910	34 631	1,77	2,26	
1895	40 243	2,10	2,15	
1880	40 182	2,03	1,75	
1866	43 618	2,22	1,90	
1856	44 587	2,44	—	
1846	39 704	2,21	1,60	

De opbrengstcijfers.

Wintergerst geeft nagenoeg dezelfde opbrengst in de streken met grote teelt; in de Condroz worden lage opbrengsten bekomen.

Gerst vergt geen zo vruchtbare grond als tarwe; het is een vroegrijpe teelt die in het noorden van het land, waar het klimaat gunstig is en de kleine bedrijven aan intensieve akkerbouw doen, de teelt van stoppelgewassen in de hand werd.

In 1950 zag de verdeling van de wintergerstproductie er als volgt uit :

- 58,4 % in de leemstreek;
- 23,8 % in de zand-leemstreek;
- 11,6 % in de Condroz.

4. Het vlas.

De verdeling per landbouwstreek.

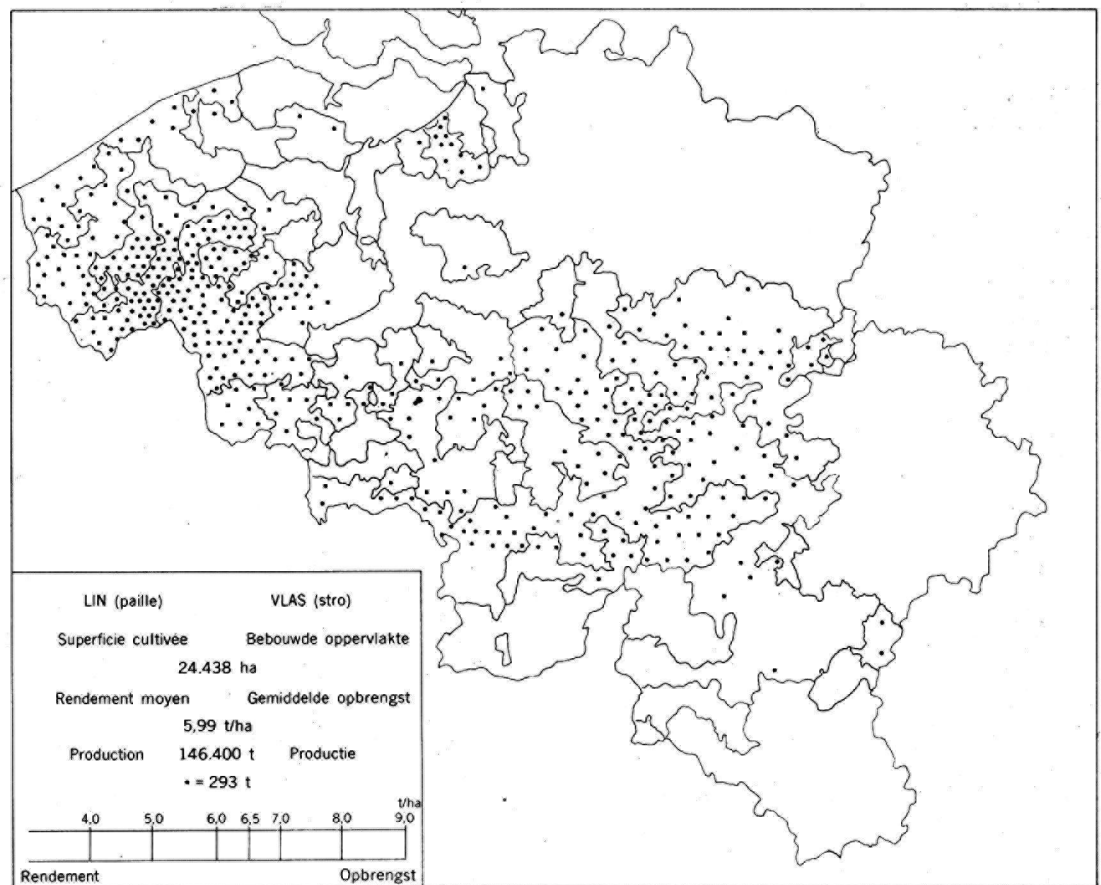
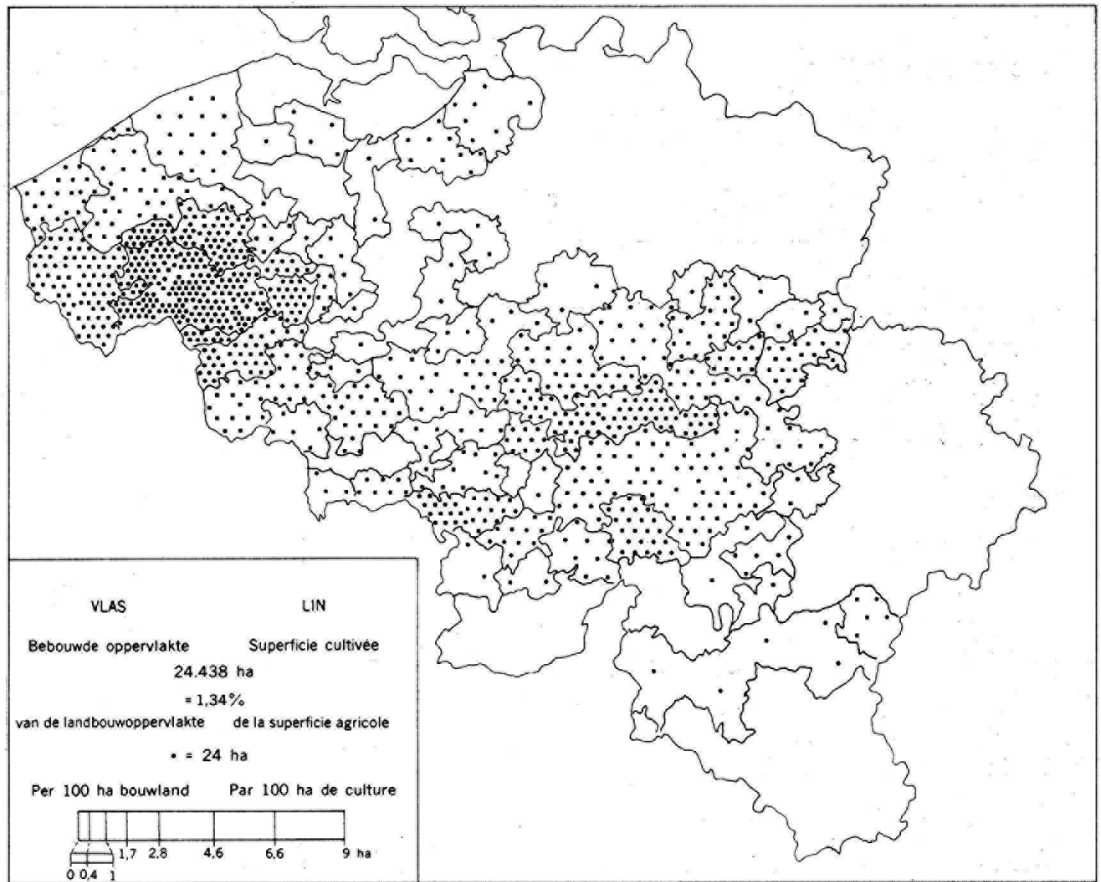
Vlas kan verbouwd worden op alle goede gronden; deze teelt is vooral belangrijk in het zuiden van West-Vlaanderen, in de streek van Kortrijk, waar 7 tot 9 % van de landbouwgrond aan de vlasteelt gewijd worden. Deze vlasstreek strekt zich uit over het westen van de zand-leemstreek, de leemstreek en de zandstreek. Er wordt ook nog vlas gezaaid in het overblijvend gedeelte van de Leemstreek en in de Polders; deze teelt is uitgebreid in de Condroz; het schijnt zelfs dat in de Famenne en in de Condroz de beste gronden voor vlas worden voorbehouden.

VLAS.

Streken	Beteelde oppervlakte		Opbrengst in ton	
	ha	%	per ha	totaal
Polders	1 188	1,47	6,27	7 448
Zandstreek	1 972	0,80	5,81	11 457
Zand-leemstreek	8 723	2,38	6,27	54 744
Leemstreek	8 529	2,14	5,89	50 243
Luikse Weidestreek	33	0,04	4,83	159
Henegouwse Kempen	6	0,25	7,00	49
Condroz	3 189	1,94	5,71	18 209
Weidestreek (Fagne)	50	0,28	5,40	270
Famenne	458	0,61	5,49	2 514
Ardennen	276	0,20	4,44	1 229
Het Rijk :				
1950	24 438	1,34	5,99	146 400
1929	24 873			
1910	18 311			
1895	30 615			
1880	40 078			
1866	57 046			
1856	32 837			
1846	29 879			

De opbrengstcijfers.

Overall zijn de opbrengsten goed, maar dan vooral in de leemstreek en in de Polders, ten noorden van de provincie West-Vlaanderen.

In 1950 was de strovlasproductie als volgt verdeeld over de verschillende landbouwstroken :

- 37,4 % in de zand-leemstreek;
- 34,4 % in de leemstreek;
- 7,8 % in de zandstreek;
- 5,1 % in de Polders;
- 12,5 % in de Condroz;
- 2,6 % in de Famenne en in de Ardennen.

De localisatie van de vlasteelt kan worden verklaard door de kwaliteit van de grond en door een soort roeping bij de bevolking uit het Kortrijkse voor de teelt en de bewerking van deze vezelplant. Het Leiewater heeft deze concentratie in de hand gewerkt; het wordt thans niet meer gebruikt in de rivier zelf maar in putten. De gemakkelijker vervoer voorwaarden laten, sedert een zekere tijd, een zekere verspreiding toe van de teelt, waarvan de produkten bewerkt worden in de Leievallei.

5. De aardappelen.

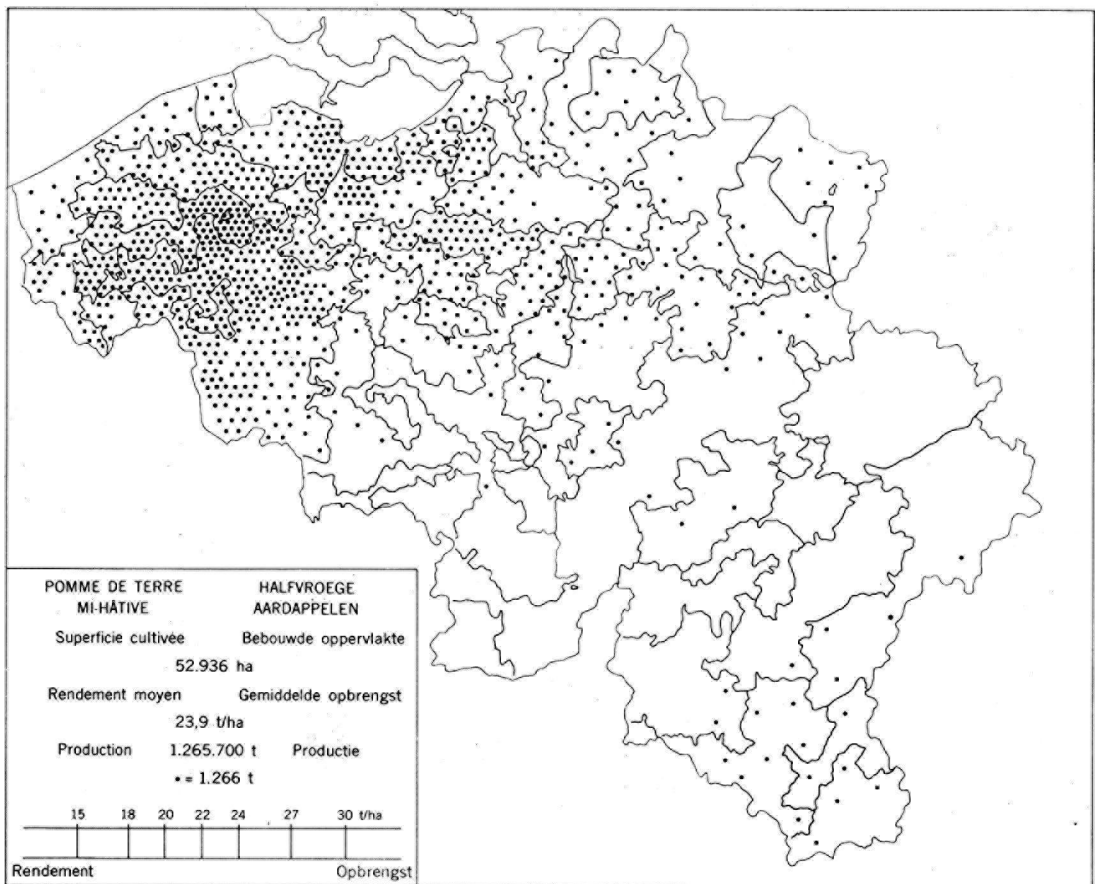
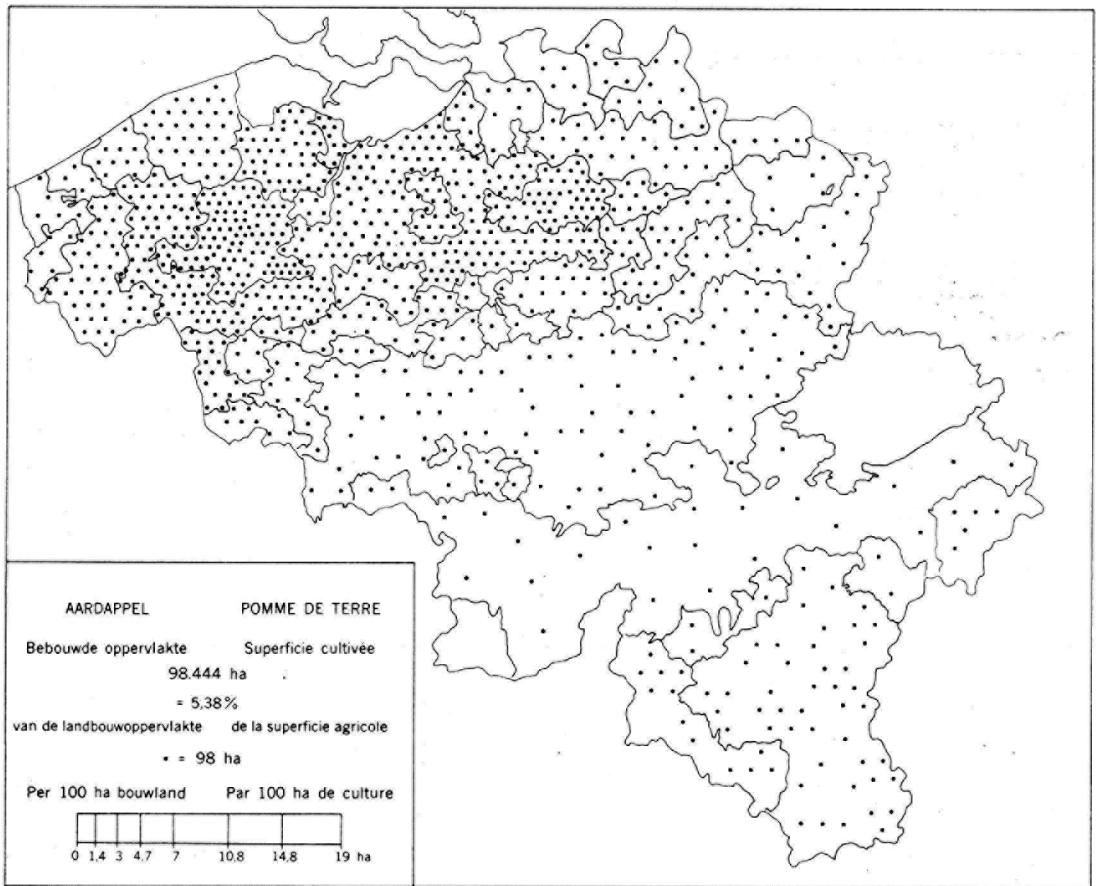
De verdeling per landbouwstreek.

Aardappelen gedijen op nagenoeg alle gronden en worden dan ook over het ganse land verbouwd. Aan die teelt worden de lichtere gronden voorbehouden, die weinig geschikt zijn voor de veeleisende gewassen; wanneer die gronden goed bemest worden geven zij goede opbrengsten.

De aardappelvelden beslaan meer dan 7 % van de betaalde oppervlakte in de laagvlakte van het noorden, in de zandstreek en de zand-leemstreek en in het westen van de Kempen. Zij vertegenwoordigen meer dan 15 % van de betaalde oppervlakte in de vierhoek Kortrijk - Roeselare - Tielt - Deinze, in de streek van Dendermonde en Mechelen, rond Heist-op-den-Berg en in de benedenvallei van de Demer. Er worden betrekkelijk weinig aardappelen geplant in de Leemstreek, nog minder in de Condroz en iets meer in de Ardennen.

De kaart van de aardappelteelt heeft bijna het uitzicht van het negatief van die van de tarweteelt.

Streken	Betaalde oppervlakte		Opbrengst in ton halfvroee aardappelen	
	ha	%	per ha	totaal
Polders	4 689	5,81	21,64	80.335
Zandstreek	32 988	13,34	24,09	460 475
Kempen	8 952	5,44	18,75	40 668
Zand-leemstreek	29 485	8,04	25,29	509 754
Leemstreek	11 765	2,95	23,87	136 245
Luikse Weidestreek	259	0,29	19,31	695
Henegouwse Kempen	34	1,43	20,00	120
Condroz	2 517	1,53	20,65	13 565
Hoge Ardennen	651	1,85	19,44	933
Weidestreek (Fagne)	39	0,22	19,84	99
Famenne	629	0,83	17,78	2 009
Ardennen	4 715	3,39	16,82	11 656
Jurastreek	1 719	4,08	17,67	9 206
Het Rijk :				
1950	98 440	5,38	23,60	1 265 700
1929	152 546	8,00	22,82	
1910	171 623	8,77	16,21	
1895	184 690	9,64	15,60	
1880	199 357	10,05	12,24	
1866	171 398	8,72	10,04	
1856	149 737	8,18	—	
1846	115 062	6,42	14,39	

De opbrengstcijfers.

Een lichte grond, kleine bedrijven, intensieve varkensfokkerij en een dichte bevolking zijn gunstige voorwaarden voor de aardappelteelt.

Er worden hoge opbrengsten bekomen in het westen van de zandstreek (Vlaanderen), de zand-leemstreek en de leemstreek, evenals in Brabant. De opbrengsten zijn laag in de streken van het zuiden van het land, in de Famenne en in de Condroz.

Voor de half-vroege aardappelen, de meest verbouwde in het land, zag de verdeling er in 1950 als volgt uit :

- 40,2 % in de zand-leemstreek;
- 36,4 % in de zandstreek;
- 10,7 % in de leemstreek.

6. De wortel- en knolgewassen.

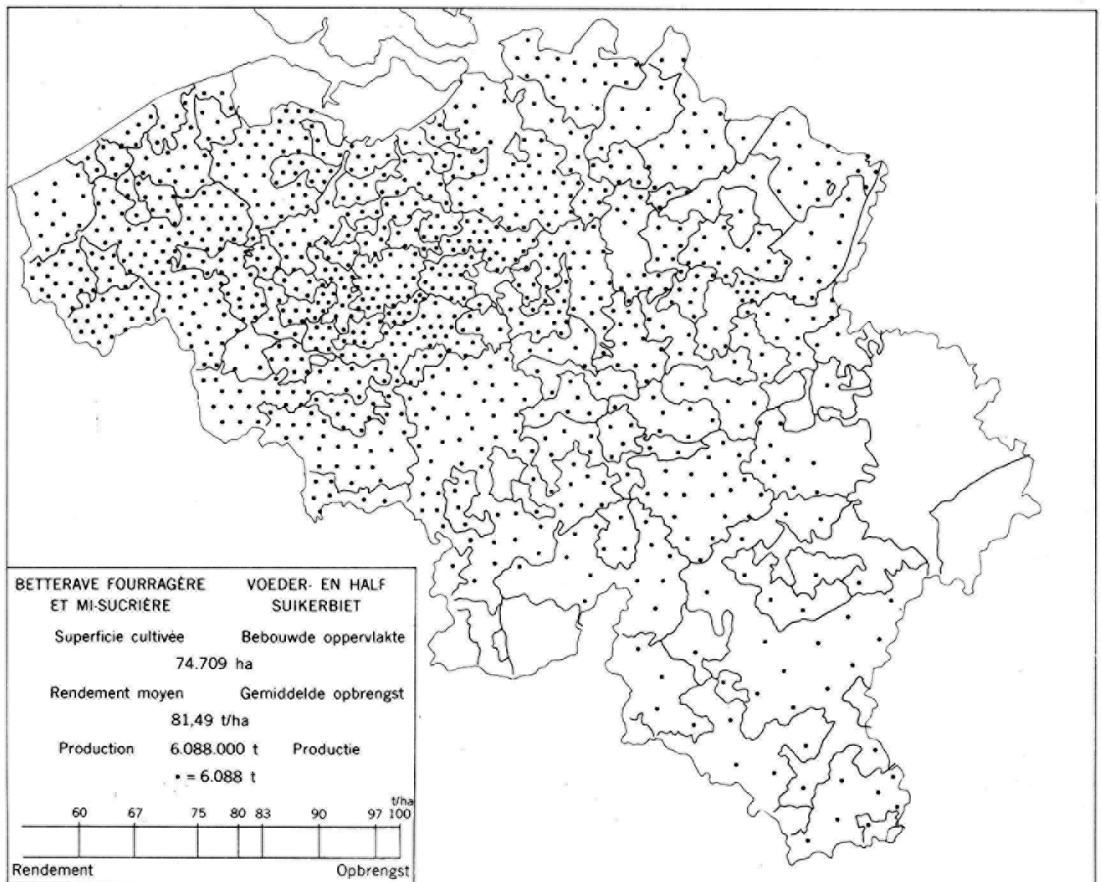
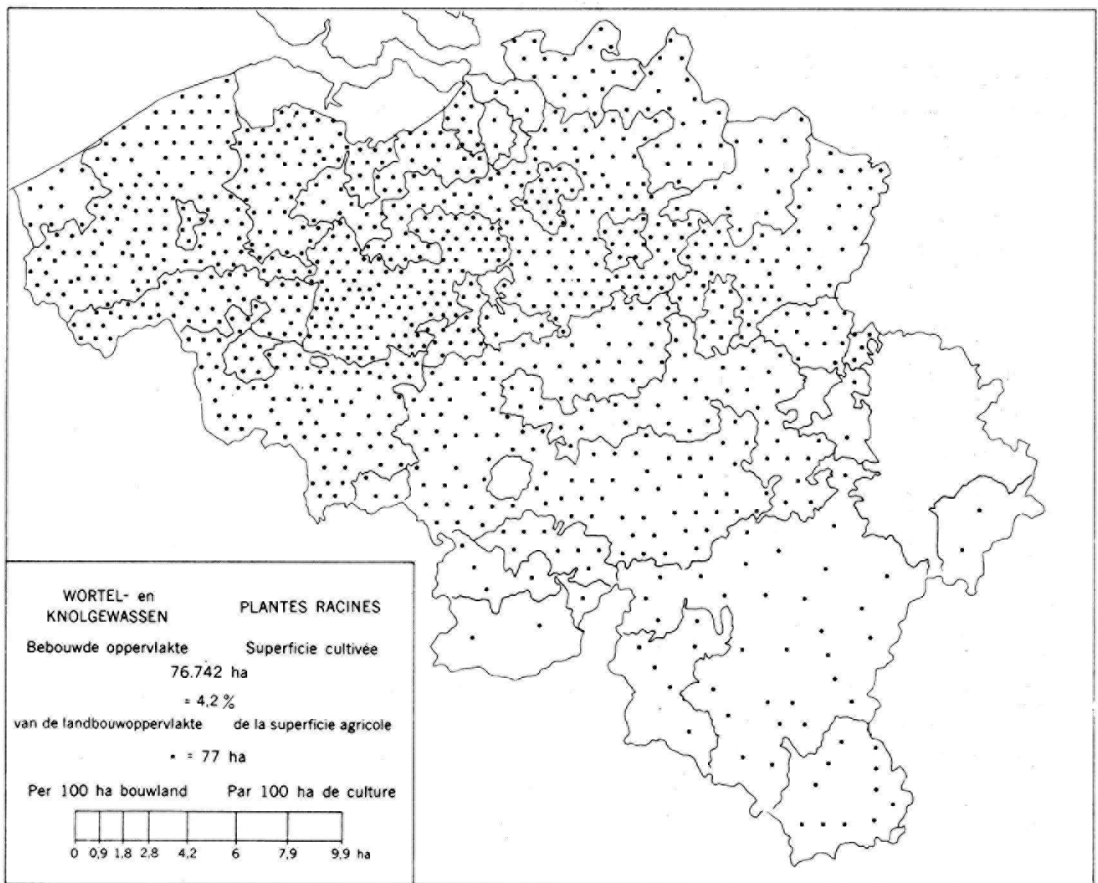
Aardrijkskundige verdeling.

Afgezien van de aardappelen, die zoëven besproken werden, zijn de wortel- en knolgewassen de volgende : de voederbieten - half-suikerbieten, de voederwortelen, de rapen, de koolrapen, de rutabaga's en de voederkolen.

Onder die produkten hebben de voederbieten het meeste belang; zij worden overal gewonnen, maar meer in het bijzonder in de zand-leemstreek en in de aanpalende strook van de zandstreek. Het winningsgebied strekt zich uit tot de Antwerpse Kempen. Er worden maar weinig wortelgewassen geogst in de leemstreek, behalve in het noord-westen van Haspengouw. Er worden er meer geteeld in de Condroz, het westen van de Ardennen en de Jurastreek.

WORTELGEWASSEN. — VOEDERBIETEN.

Streken	Beteelde oppervlakte		Opbrengst in ton	
	ha	%	per ha	totaal
Polders	3 574	4,42	71,27	250 442
Zandstreek	16 083	6,50	84,05	1 304 303
Kempen	8 095	4,92	75,16	585 282
Zand-leemstreek	23 804	6,49	88,08	2 051 483
Leemstreek	14 768	3,70	81,06	1 178 685
Luikse Weidestreek	631	0,70	69,41	43 450
Henegouwse Kempen	100	4,19	95,00	8 550
Condroz	5 036	3,06	72,78	364 991
Hoge Ardennen	157	0,45	69,83	4 050
Weidestreek (Fagne)	170	0,96	79,77	13 002
Famenne	1 401	1,86	66,51	92 515
Ardennen	1 975	1,42	70,39	130 573
Jurastreek	956	2,27	70,43	60 710
Het Rijk :				
1950	76 742	4,20	81,49	6 008 000
1929	81 592	4,28	54,04	
1910	69 643	3,56	54,90	
1895	40 562	2,12	44,73	
1880	26 189	1,32	32,28	
1866	17 604	0,90	29,00	
1856	—	—	—	
1846	4 391	0,24	29,00	

Deze teelt gedijt op alle gronden en onder elk klimaat; men vindt ze in de streken waar aan intense veeteelt wordt gedaan. De verdeling, in 1950, was de volgende :

zand-leemstreek	34,1 %;
zandstreek	21,8 %;
leemstreek	19,4 %;
Kempen	9,7 %;
Condroz	6,0 %;
Polders	4,2 %;
Ardennen	2,2 %.

De opbrengstcijfers.

De opbrengsten van de voederbieten vertonen op de kaart een aardrijkskundige verdeling welke gelijkenis vertoont met deze van de half-vroege aardappelen.

7. De rogge.

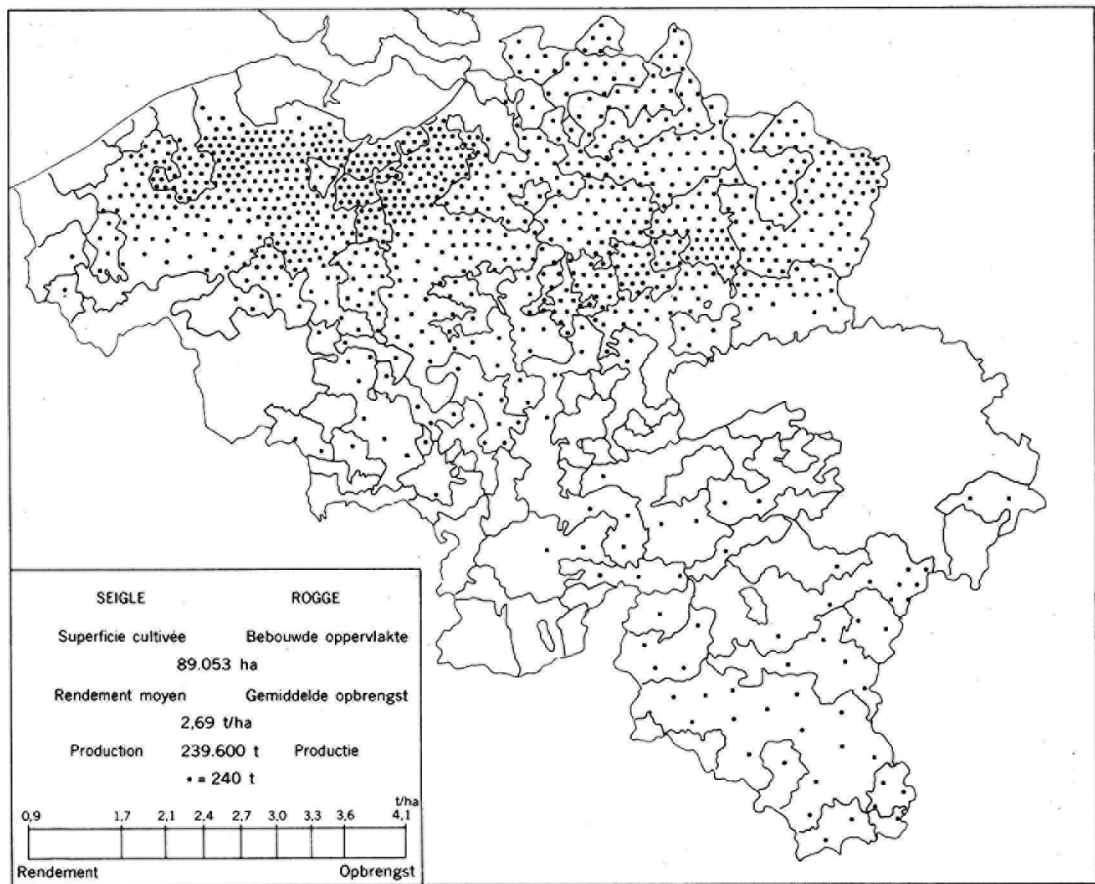
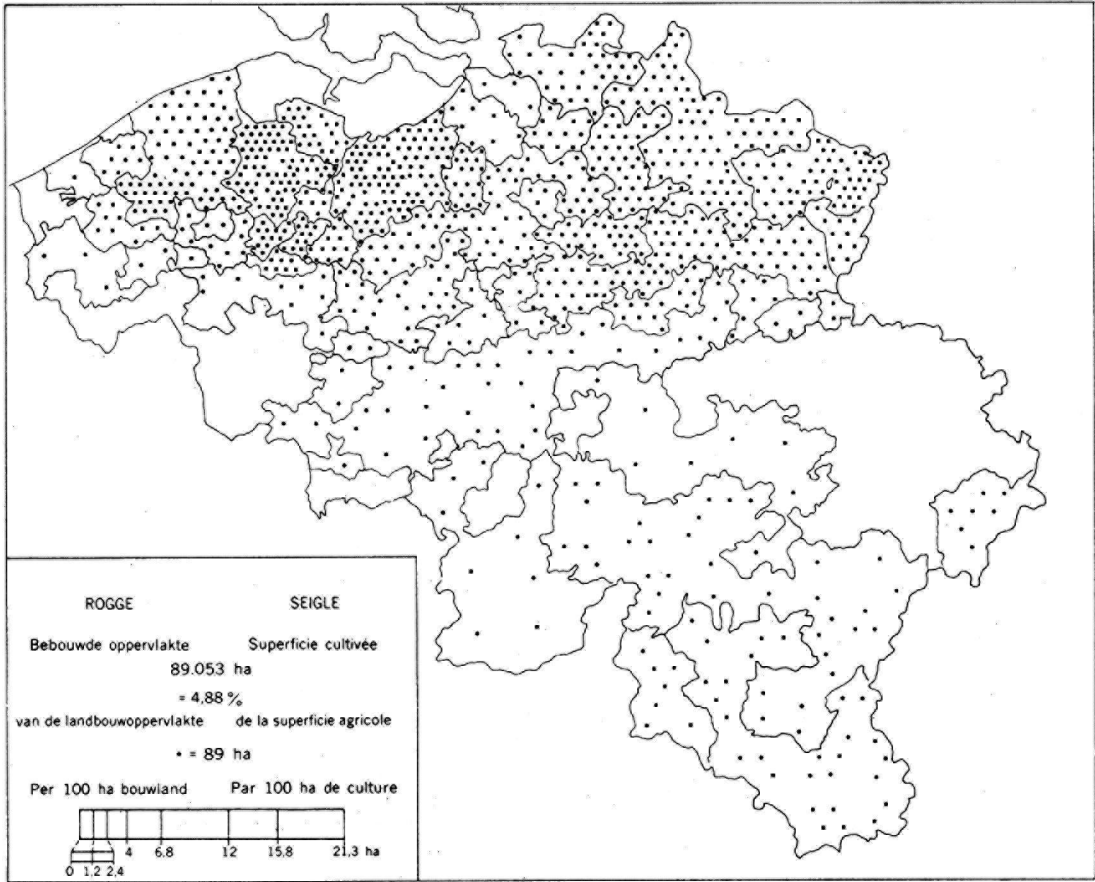
De verdeling over de landbouwstreken.

Rogge wordt gemakkelijk geteeld op lichte grond waar men met suikerbieten en veeleisende graangewassen, zoals tarwe en gerst, geen goede opbrengsten zou kunnen bekomen.

Zo men overal rogge zaait, behalve op de grond voor de grote landbouwteelten van de leemstreek en in de weidestrecken, in het noorden van het land, in de zand- en zand-leemstreek, neemt die teelt een belangrijke plaats in, welke in Oost-Vlaanderen, in de Kempen en het Hageland, tot 15 en zelfs 20 % van de beteelde oppervlakte in beslag neemt.

ROGGE.

Streken	Beteelde oppervlakte		Opbrengst in ton	
	ha	%	per ha	totaal
Polders	1 279	1,59	2,89	3 696
Zandstreek	35 889	14,51	2,94	105 437
Kempen	22 858	13,88	2,27	51 830
Zand-leemstreek	16 189	4,42	2,96	47 995
Leemstreek	4 701	1,18	2,93	13 778
Luikse Weidestreek	137	0,15	2,47	338
Henegouwse Kempen	85	3,57	2,80	238
Condroz	1 520	0,92	2,31	3 511
Hoge Ardennen	670	1,91	2,44	1 637
Weidestreek (Fagne)	70	0,40	2,20	154
Famenne	1 038	1,38	1,86	1 950
Ardennen	3 178	2,29	1,89	6 006
Jurastreek	1 437	3,41	2,09	3 003
Het Rijk :				
1950	89 053	4,88	2,61	236 600
1929	185 671	9,74	2,50	
1910	268 870	13,74	2,17	
1895	283 376	14,78	1,79	
1880	277 640	14,00	1,42	
1866	288 966	14,69	1,57	
1856	292 103	15,96	—	
1846	283 369	15,10	1,33	

In de leemstreek, de Condroz en de Famenne worden de weinig vruchtbare gronden voorbehouden aan de rogge. Deze laatste bekleedt nog een belangrijke plaats in het westen van de Ardennen en in de Jurastreek.

De verdeling van die teelt over de verschillende landbouwstreken vertoonde in 1950 het volgende beeld :

- 44,4 % in de zandstreek;
- 21,6 % in de Kempen;
- 20,1 % in de zand-leemstreek;
- 5,8 % in de leemstreek;
- 3,8 % in de Ardennen en in de Jurastreek.

Indien de belangrijkheid van de rogge verschilt van streek tot streek, dan zijn de opbrengstcijfers overal ongeveer dezelfde.

Rogge is de teelt van de kleine vlaamse bedrijven waar varkens worden gefokt.

In de loop van de laatste honderd jaar heeft de rogge langer stand gehouden dan de tarwe; hij heeft maar van zijn belang ingeboet na 1910, wanneer grote hoeveelheden maïs werden ingevoerd voor de veevoeding. Nochtans is de roggeteelt, evenals die van de andere graangewassen, verbeterd : de opbrengstcijfers bereiken thans het dubbele van die van vóór honderd jaar.

De opbrengstcijfers.

De opbrengst is nagenoeg dezelfde over het ganse land; er worden nochtans iets hogere cijfers bekomen in de streken van het noorden, de zandstreek, de zand-leemstreek en de leemstreek. In de Kempen en in het zuiden van het land liggen de opbrengstcijfers laag.

8. De stoppelgewassen.

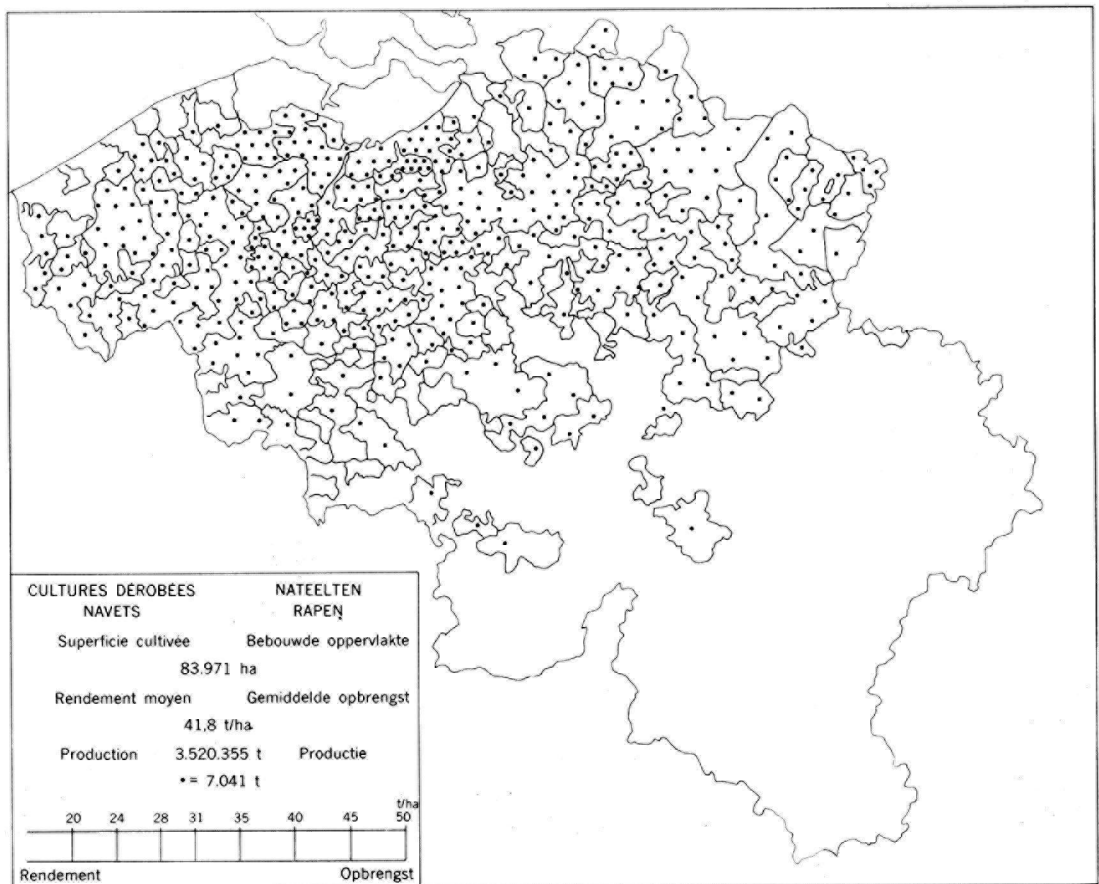
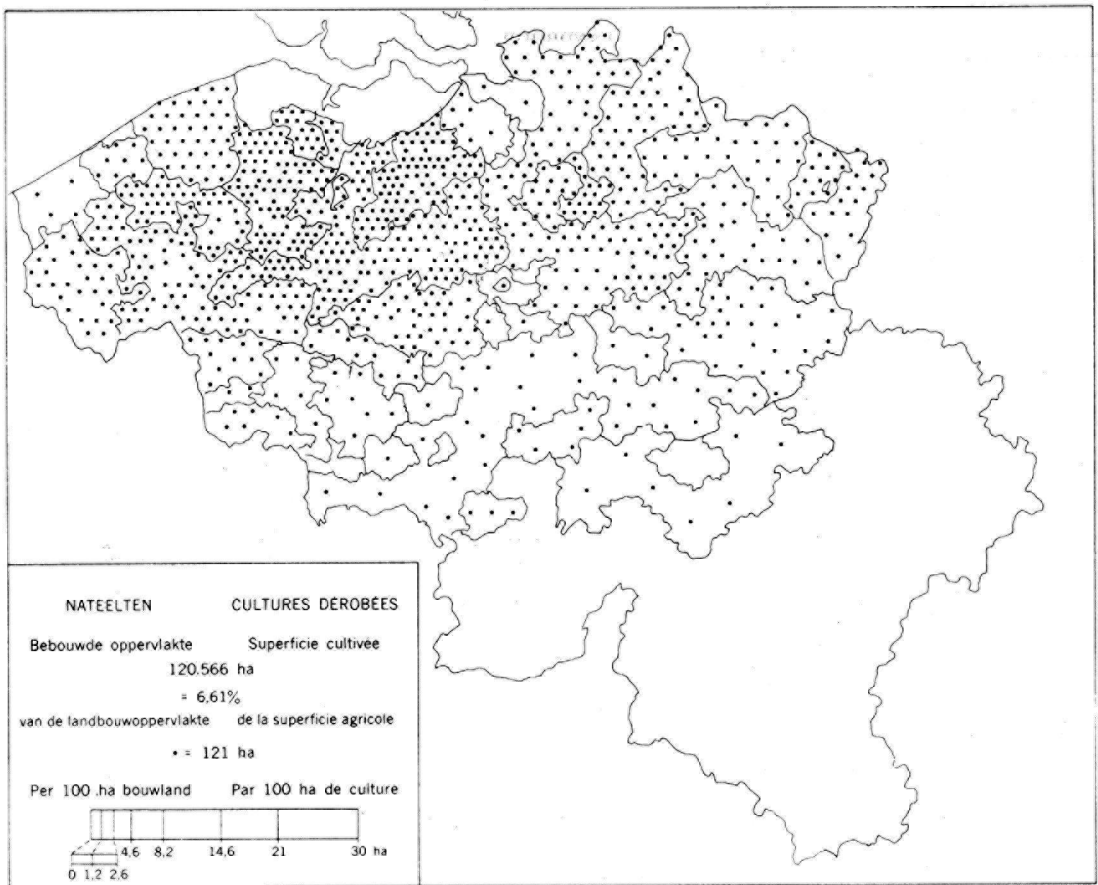
Verdeling per landbouwstreek.

De zachte winters, de vroeg bekomen hoofdteelten op lichte gronden die vlug verwarmen, de dichte landbouwbevolking en de kleine landbouwbedrijven verklaren de localisatie van de stoppelgewassen.

Op die wijze oogstte men in 1950 :

wortelen	op 2 750 ha;
rapen	op 83 971 ha;
rutabaga's	op 511 ha;
spurrie	op 2 269 ha;
voederkolen	op 4 139 ha;
mergkolen	op 6 932 ha;
snijrogge	op 1 660 ha;
wikken (voeder)	op 389 ha;
voedermaïs	op 1 961 ha;
groenbemestingsgewassen (lupinen, enz.)	op 12 259 ha;
andere produkten	op 3 745 ha.

Het is in het noorden van het land en meer in het bijzonder in de noordelijke helft van West-Vlaanderen, in het Land van Waas, in de groentestreek van Mechelen, tussen de Dijle en de Grote Nete, tot Heist-op-den-Berg, dat stoppelgewassen worden gewonnen op een oppervlakte die tot 30 % van de betaalde oppervlakte bereikt. Deze teelten verhogen het inkomen van de zeer kleine bedrijven : door de rapen o.a. werken zij de rundveeteelt in de hand, door de productie van groenbemestingsgewassen verbeteren zij de bodemvruchtbaarheid.

In 1950 waren die teelten als volgt verdeeld :

- 39 % in de zandstreek;
- 29 % in de zand-leemstreek;
- 18 % in de Kempen;
- 10 % in de leemstreek.

Streken	Oppervlakte	
	ha	%
Polders	2 634	3,27
Zandstreek	47 572	19,23
Kempen	20 166	12,25
Zand-leemstreek	35 827	9,77
Leemstreek	12 216	3,06
Luikse Weidestreek	146	0,16
Henegouwse Kempen	45	1,89
Condroz	1 492	0,91
Hoge Ardennen	17	0,05
Weidestreek (Fagne)	40	0,23
Famenne	131	0,17
Ardennen	203	0,15
Jurastreek	77	0,18
Het Rijk : 1950	120 566	6,61

De telling van 1950 is de eerste waarbij de stoppelgewassen betrokken werden.

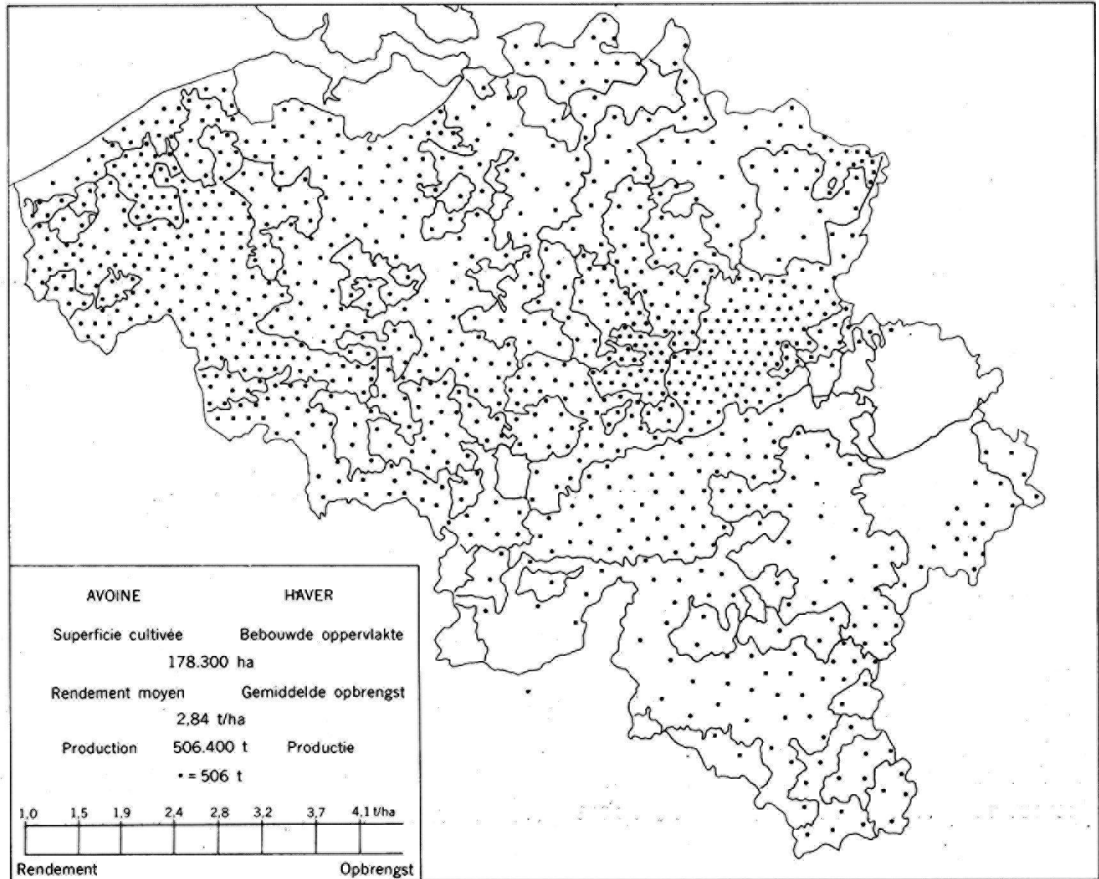
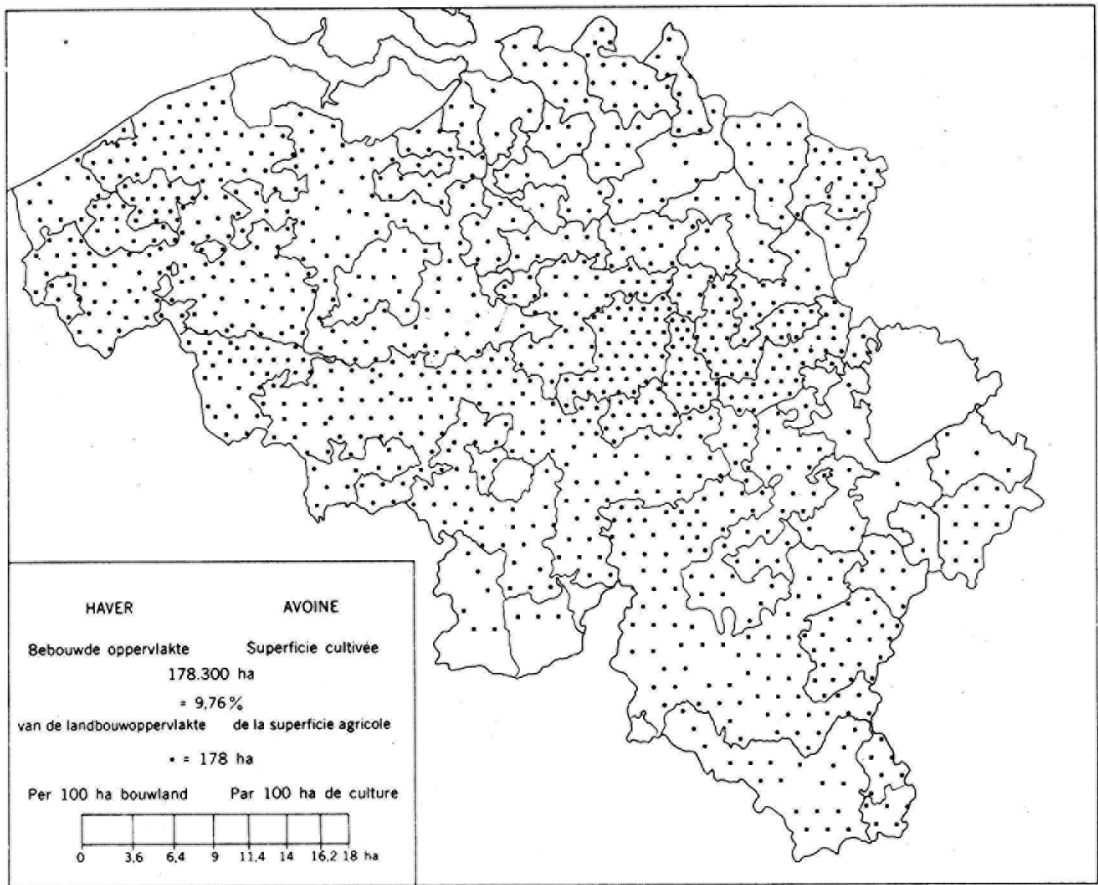
9. De haver.

Aardrijkskundige verdeling.

Haver neemt een belangrijke plaats in in de landbouw, te weten 10 % van de beteelde oppervlakte. In 1950 was zij het meest verbouwde graangewas. Men vindt ze overal; haar localisatie stemt weinig overeen met de verdeling van het land in landbouwstreken. Deze teelt neemt een belangrijke plaats in in de leemstreek, in Haspengouw en het Doornikse, in de zandstreek rond Kortemark (West-Vlaanderen) en in de Kempen, in het noorden van de provincie Antwerpen en in de gemeenten ten noorden van Maaseik, in de Condroz en de Famenne en ten slotte, langs de zuid-oostelijke grens van het land, in de Hoge Ardennen, de Ardennen en de Jurastreek.

Benutting en opbrengstcijfers.

Over het algemeen wordt de haver verbruikt op de hoeve; er bestaat geen uitgesproken verband tussen de teelt van dit gewas en de paardenfokkerij, want er wordt haver verbruikt in bijna alle takken van de veeteelt. Er bestaat evenmin een verband tussen de belangrijkheid van de teelt en de opbrengsten per ha. In de Kempen, de Ardennen en de Jurastreek beslaat deze teelt, alle verhoudingen in acht genomen een belangrijker plaats dan in de andere streken, de leemstreek uitgezonderd, terwijl de opbrengsten er onder de laagste zijn van het land.

Het aandeel van de verschillende landbouwstreken in het haverareaal zag er in 1950 als volgt uit :

leemstreek	30,5 %;
zand-leemstreek	21,1 %;
zandstreek	13,9 %;
Condroz	8,5 %;
Kempen	7,7 %;
Ardennen	5,6 %;
Polders	3,6 %;
Famenne	2,7 %.

HAYER.

Streken	Oppervlakte		Opbrengst in ton	
	ha	%	per ha	totaal
Polders	5 987	7,42	3,11	18 619
Zandstreek	22 602	9,14	3,14	70 939
Kempen	17 251	10,45	2,26	38 969
Zand-leemstreek	35 477	9,68	3,22	114 397
Leemstreek	48 019	12,02	3,28	157 621
Luikse Weidestreek	-1 460	1,61	2,38	3 477
Henegouwse Kempen	167	7,01	3,20	534
Condroz	15 427	9,36	2,79	43 062
Hoge Ardennen	2 991	8,55	2,27	6 789
Weidestreek (Fagne)	675	3,83	2,16	1 458
Famenne	7 231	9,58	1,86	13 451
Ardennen	16 189	11,64	1,77	28 668
Jurastreek	4 820	11,43	1,74	8 388
Het Rijk :				
1950	178 300	9,76	2,84	506 400
1929	231 193	12,13	2,54	
1910	259 678	13,27	2,43	
1895	248 694	12,98	1,76	
1880	249 486	12,58	1,61	
1866	229 744	11,68	1,57	
1856	219 159	11,97	—	
1846	202 431	11,29	1,37	

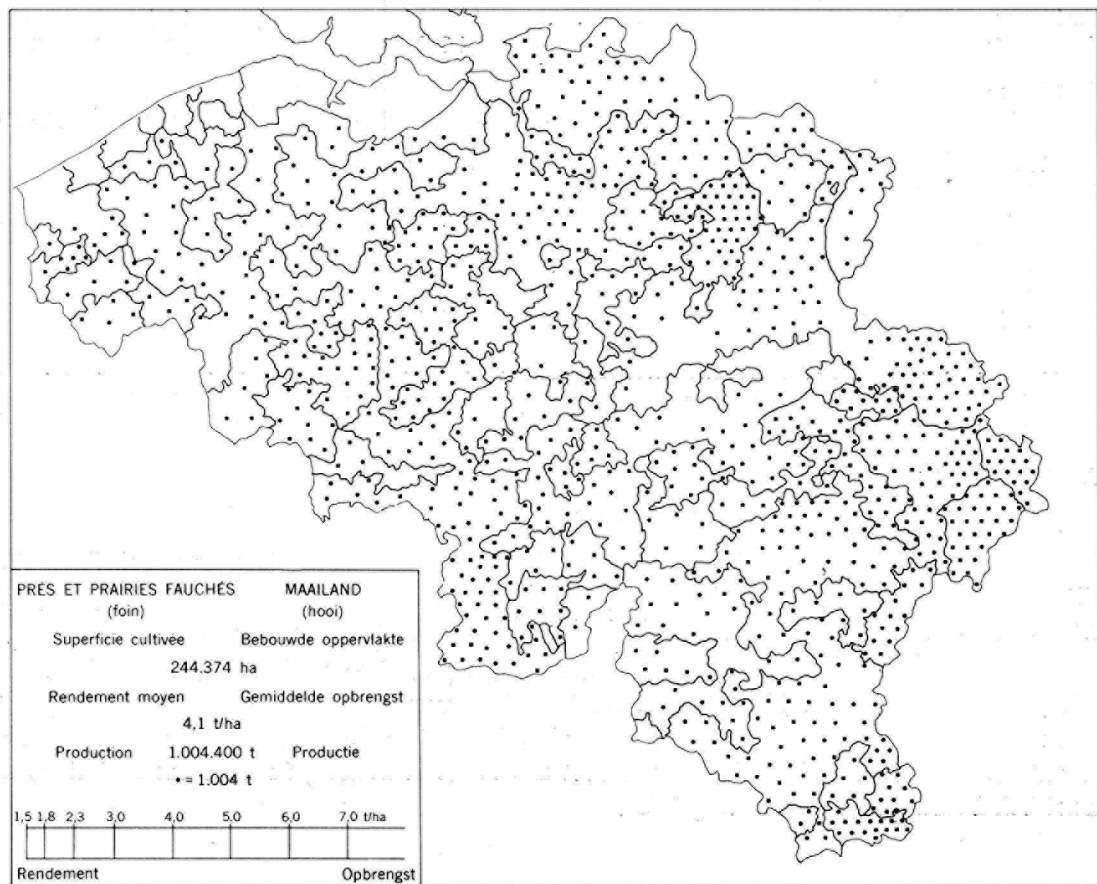
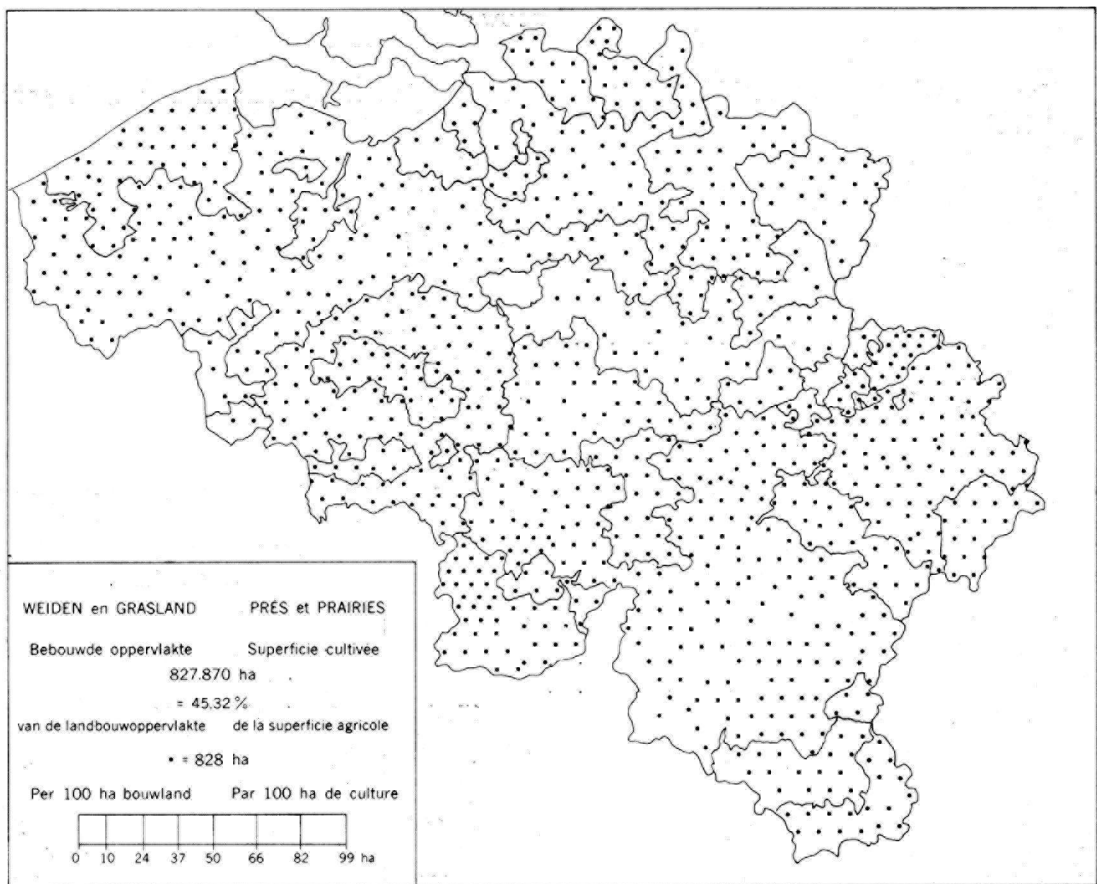
Evenals bij de andere graangewassen is ook de opbrengst van de haver sedert honderd jaar verdubbeld.

10. Gras- en weiland.

De verdeling over de landbouwstreken.

Het gras- en weiland beslaat 45 % van de betaalde oppervlakte en overschrijdt zelfs de helft van deze laatste indien men er de gemaaide en begraasde boomgaarden bijvoegt. Men vindt weiden overal in het land, hoofdzakelijk op de alluviale riviergrond.

Het gras- en weiland overweegt in het zuidelijk gedeelte van het land, ten zuiden van de Haine, de Samber en de Maas. In de weidestrecken van Luik en de Fagne (Henegouwen) nemen zij de 4/5ⁿ van de betaalde oppervlakte in beslag; in zekere gemeenten overtreft die percentage zelfs de 99 %. In het noord-oosten van de Ardennen, in de Semoisvallei en in de Jurastreek bedraagt de verhouding 2/3ⁿ.

Het gras- en weiland heeft een zeker belang in het noorden van het land, in de Antwerpse Kempen, in het Hageland en op de Vlaamse heuvelen. In de zandstreek en de zand-leemstreek hebben de zeer kleine bedrijven maar weinig weiden. In de leemstreek laten de grote landbouwteelten maar weinig plaats over voor de weiden, behalve op de Vlaamse heuvelen. De plaats ingenomen door de weiden is het minst belangrijk, te weten minder dan 10 % van de betaalde oppervlakte, in Haspengouw, het Doornikse en de Polders ten noord-oosten van de provincie Oost-Vlaanderen.

Noch in Vlaanderen, noch in de Kempen wordt een onderling verband vastgesteld tussen de rundveeteelt en de weiden; de groenvoeders en de stoppelgewassen voorzien er immers in het ontbrekende weiland.

Streken	Oppervlakte		Hooiproductie in ton Hooiweiden	
	ha	%	per ha	totaal
Polders	33 179	41,14	4,11	7 499
Zandstreek	84 352	34,10	5,40	99 952
Kempen	84 990	51,63	4,90	148 207
Zand-leemstreek	124 505	33,96	5,40	139 795
Leemstreek	130 522	32,68	4,57	115 147
Luikse Weidestreek	73 052	80,74	4,35	115 583
Henegouwse Kempen	1 508	63,26	4,50	1 125
Condroz	87 431	53,07	3,21	80 335
Hoge Ardennen	28 746	82,15	4,44	64 380
Weidestreek (Fagne)	15 420	87,52	2,43	12 876
Famenne	49 992	66,25	2,48	50 257
Ardennen	86 915	62,52	3,10	112 382
Jurastreek	27 254	64,61	3,91	56 839
Het Rijk :				
1950	827 870	45,32	4,11	1 004 400
1929	714 519	37,48		
1910	517 918	26,47		
1895	397.394	20,73		
1880	351 155	17,70		
1866	317 487	16,14		
1856	312 498	17,07		
1846	326 573	17,65		

De opbrengsten, per ha, van de hooiweiden verschillen van streek tot streek van het enkelvoudige tot het dubbele.

De oppervlakte van het gras- en weiland is van 1880 tot 1950 aanzienlijk toegenomen; van 351 000 steeg zij tot 828 000 ha en aldus veroverde het grasland in de landbouw een ruimere plaats, vermits zijn aandeel er groeide van 18 tot 45 %. De landbouw heeft de laatste honderd jaar een grondige evolutie doorgemaakt. Vroeger verzag hij in de voeding van de bevolking door de productie van broodgranen, aardappelen en peulvruchten; de landbouwcrisis van 1880-1895 heeft de landbouwers verplicht zekere teelten, o.a. de graangewassen, in te krimpen en zijn toevlucht te nemen tot de veeteelt; ook de voedergewassen moesten plaats ruimen voor de verbeterde weiden, die minder werk vragen.

11. De groenvoedergewassen.

Onder deze rubriek worden ondergebracht de gewone klaver, de incarnaatklaver en de andere klaversoorten, de luzerne, de voedermaïs, de hanekam en de andere groenvoeders, met uitzondering van de weiden.

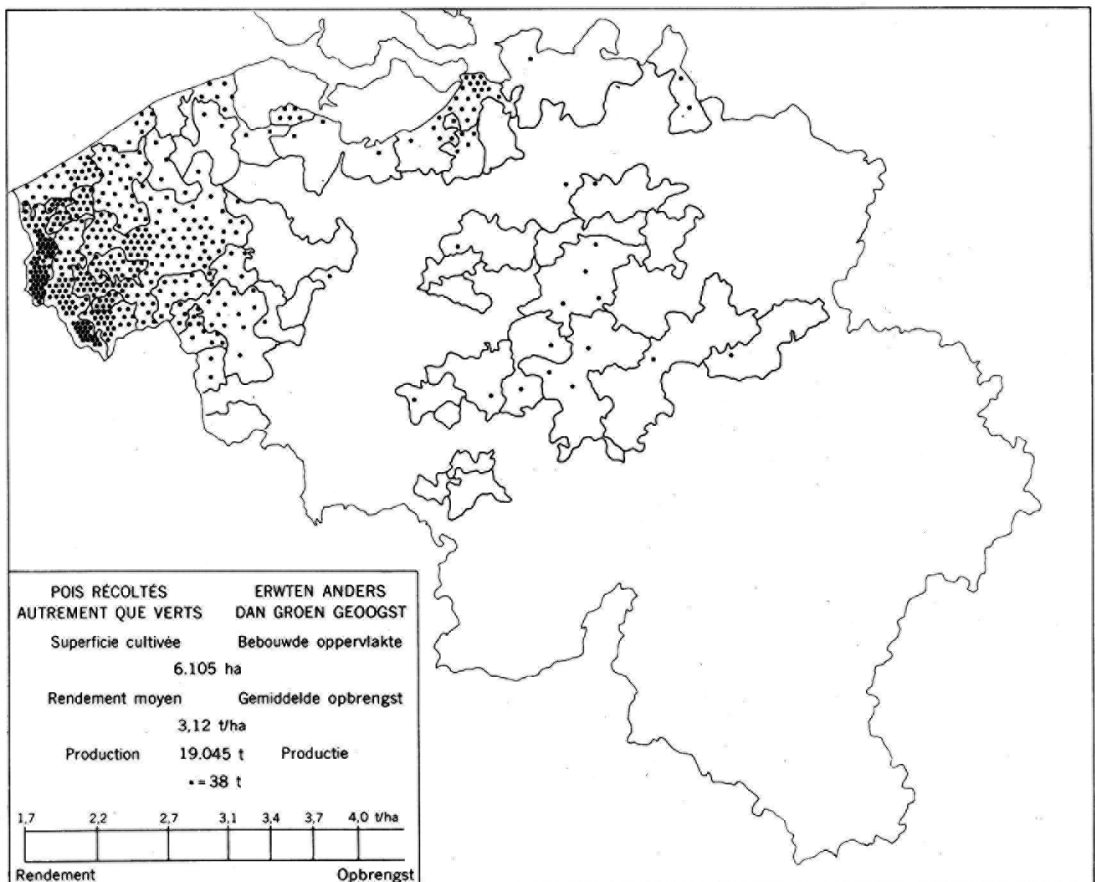
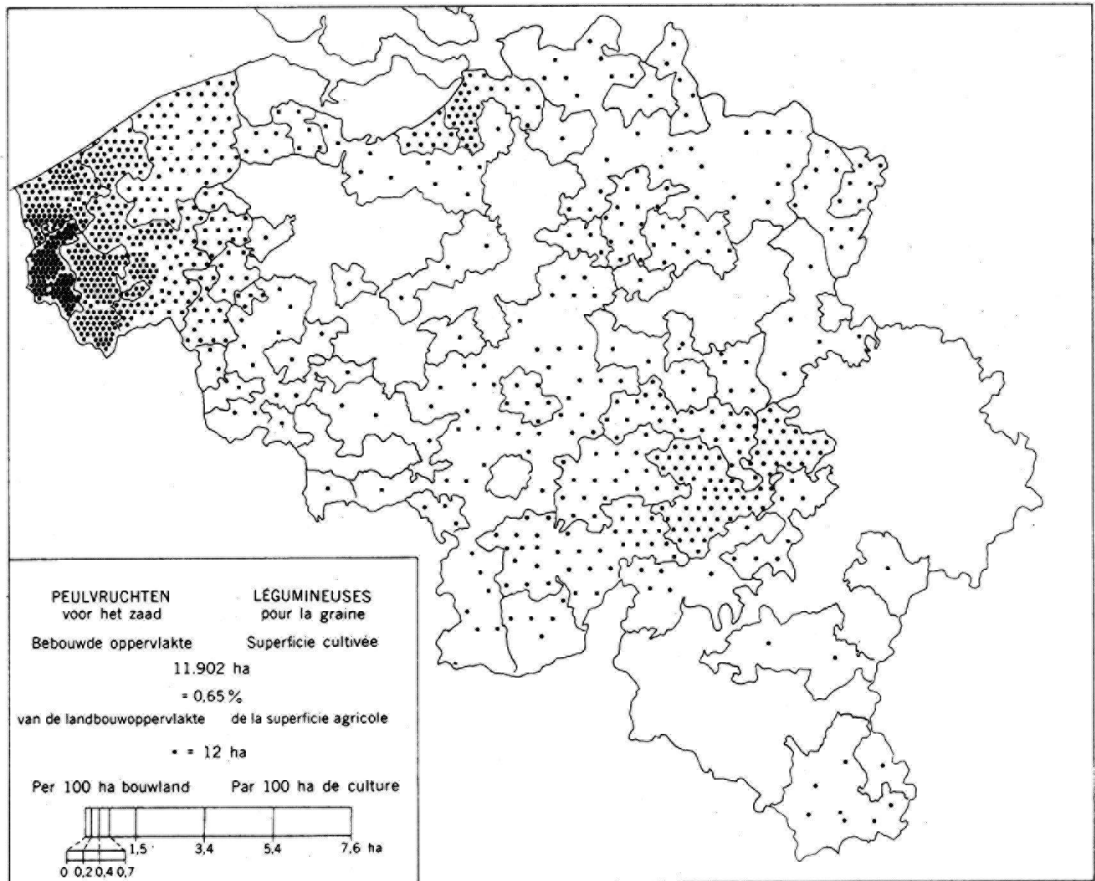
Om meer voeder te winnen en aldus de rundveeteelt te intensiveren verbouwt de landbouwer zekere groenvoedergewassen; dit is echter niet speciaal het geval in de weidestrecken, waar de ganse activiteit gericht is op de weideuitbating, noch in de streken waar de productie van wortelgewassen voorziet in het tekort van de weiden. De groenvoederproductie heeft uitbreiding genomen in de streken met zeer kleine bedrijven en daar waar de grondversnippering zich niet leent tot het aanleggen van weiland. Men vindt de zones met groenvoedergewassen in het land van Waas, in de Dendervallei, in de Brabantse leemstreek tussen de Senne, de Dijle en de beide Geten, meer in het bijzonder tussen Leuven en Tienen, in de Ardennen, op de hoogvlakte van Wellin, Nassogne en Bastenaken.

Luzerne is het enige groenvoeder waarvan de eenheidsopbrengsten en de productie worden weergegeven op plaat 31 en in de tabel.

De groenvoeders zijn niet meer zo belangrijk dan vroeger; zij worden vervangen door tijdelijk grasland dat minder werkkrachten vergt en dat, per ha, even veel zoniet meer voeder-eenheden opbrengt.

GROENVOEDERS.

Streken	Oppervlakte		Opbrengst in ton (luzerne)	
	ha	%	per ha	totaal
Polders	1 897	2,35	5,99	6 528
Zandstreek	9 180	3,71	7,94	452
Kempen	4 649	2,82	4,31	564
Zand-leemstreek	13 186	3,60	6,49	9 189
Leemstreek	16 661	4,17	6,62	47 499
Luikse Weidestreek	634	0,70	6,04	2 434
Henegouwse Kempen	132	5,54	6,50	546
Condroz	4 565	2,77	5,62	11 116
Hoge Ardennen	567	1,62	6,18	111
Weidestreek (Fagne)	141	0,80	7,00	420
Famenne	1 871	2,48	5,74	4 253
Ardennen	5 870	4,22	7,04	344
Jurastreek	682	1,62	7,25	780
Het Rijk :				
1950	60 038	3,29	6,34	82 500
1929	78 071	4,09		
1910	132 372	6,77		
1895	157 586	8,22		
1880	151 538	7,64		
1866	153 217	7,79		
1856	160 642	8,78		
1846	147 923	8,25		

12. Peulvruchten geteeld voor het zaad.

Men oogst droge erwten en bonen, paardebonen, lupinen- en wikkezaad.

Meer dan de helft van die teelten vindt men terug ten westen van West-Vlaanderen, meer in het bijzonder dicht bij de Franse grens in de kantons Roesbrugge, Haringe, Ieper en Veurne. Er worden ook nog peulvruchten verbouwd in gans de provincie West-Vlaanderen, in de Scheldepolders, in het noordelijk gedeelte van het Land van Waas, in het oosten van de Condroz en het aanpalend gedeelte van de Famenne.

De teelt is niet meer zo belangrijk dan vroeger; toen leverde zij aan een arme bevolking, die zich geen vlees of eieren kon aanschaffen, de nodige eiwitten.

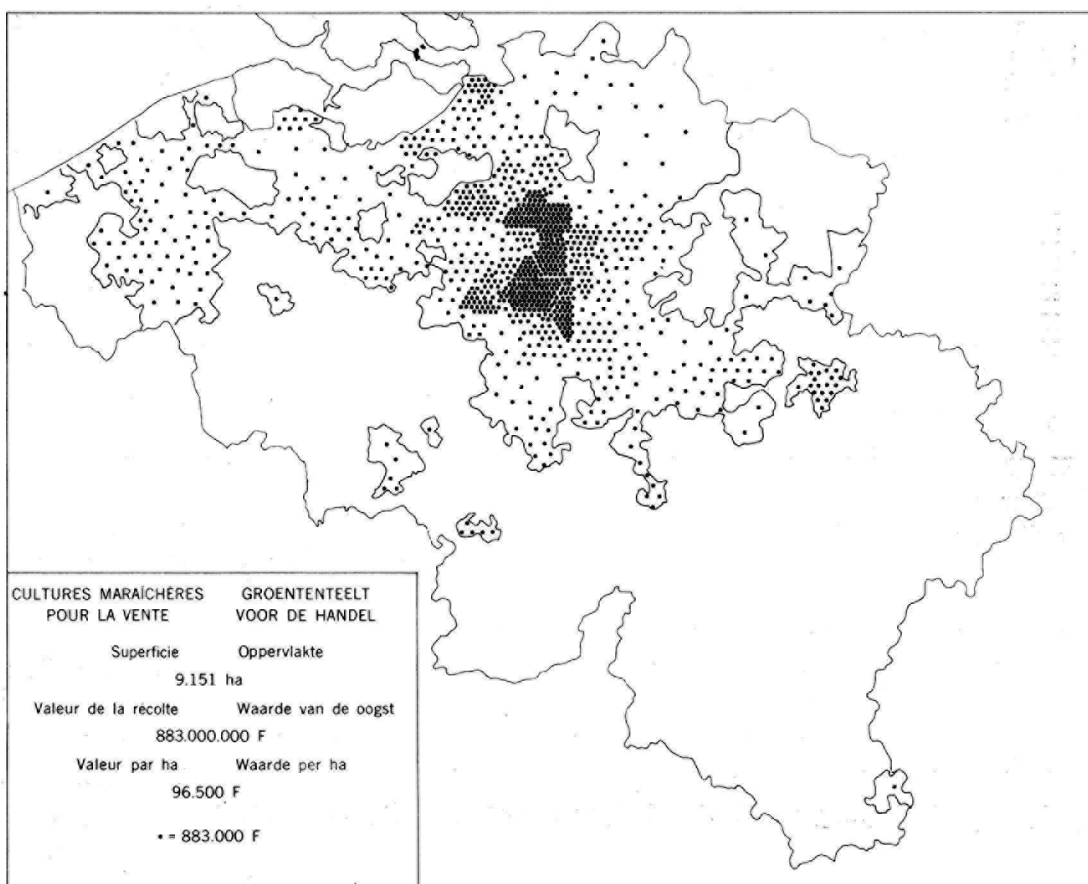
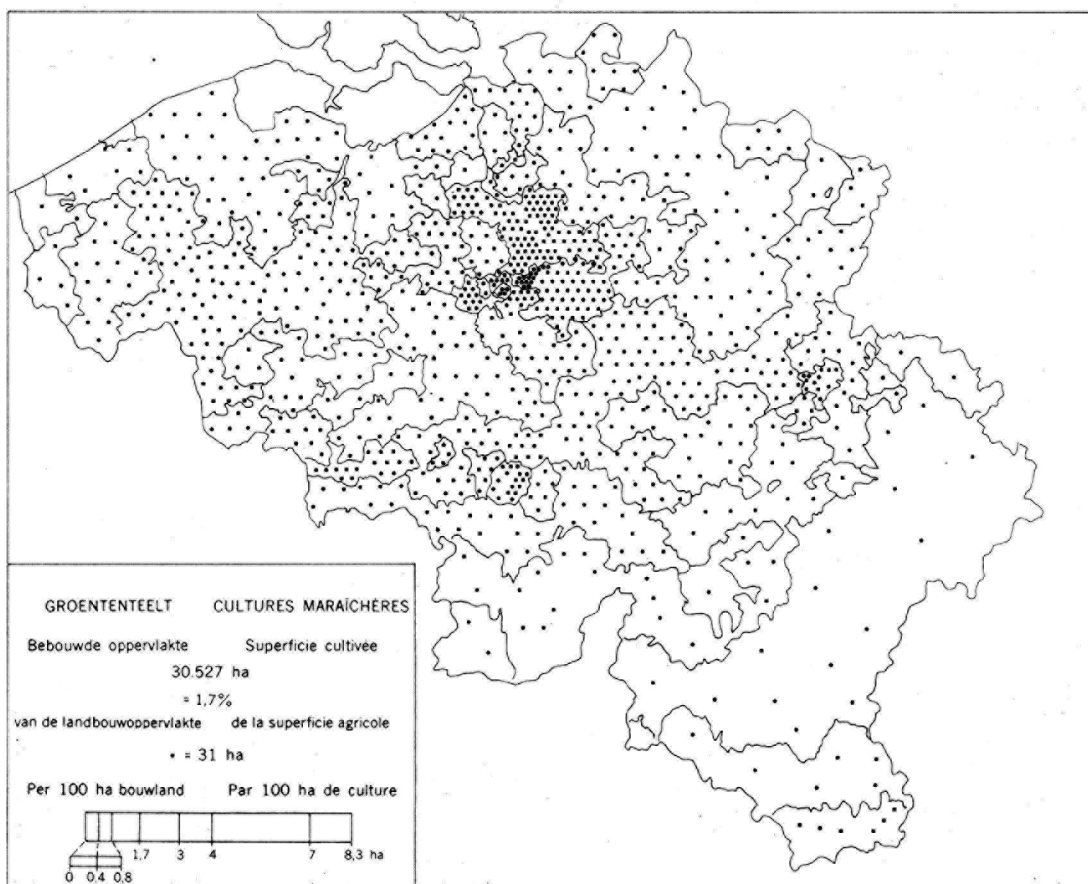
PEULVRUCHTEN GETEELD VOOR HET ZAAD.

Streken	Oppervlakte		Erwtenopbrengst in ton	
	ha	%	per ha	totaal
Polders	2 395	2,97	3,17	4 352
Zandstreek	880	0,36	3,00	1 920
Kempen	781	0,47	2,12	4
Zand-leemstreek	4 359	1,19	3,20	10 861
Leemstreek	1 313	0,33	2,97	1 520
Luikse Weidestreek	29	0,03	3,12	6
Henegouwse Kempen	—	—	—	—
Condroz	1 580	0,96	1,61	25
Hoge Ardennen	15	0,004	—	—
Weidestreek (Fagne)	65	0,37	—	—
Famenne	343	0,45	3,12	34
Ardennen	80	0,06	3,12	15
Jurastreek	72	0,17	0,96	4
Het Rijk :				
1950	11 902	0,65	3,12	19 000
1929	12 048	0,63		
1910	13 093	0,67		
1895	26 326	1,37		
1880	33 093	1,67		
1866	37 909	1,93		
1856	58 285	3,28		
1846	68 678	3,83		

13. De groenteteelt.

30 527 ha, hetzij 1,7 % van de betaalde oppervlakte, zijn aan die teelt gewijd. Door hun productiewaarde nemen zij nochtans in de landbouweconomie van het land een ruimere plaats in dan diegene die hun wordt toegekend door de oppervlakte van de bedrijven. Bij elke plattelandswoning vindt men, voor de behoeften van het gezin, een moestuin; men schat dat de 2/3 van de geproduceerde groenten niet in de handel worden gebracht. Men telde, in 1950, 711 000 bedrijven van minder dan één ha die uitgebaat werden door gelegenhedsproducenten, dus geen beroepsmensen. Samen bewerkten zij 104 000 ha en wonnen er groenten die niet opgenomen zijn in de statistieken.

De groenten voor de handel worden gewonnen op enkele geschikte plaatsen met lichte en gemakkelijk te bewerken grond; de bedrijven zijn er klein en worden uitgebaat door mensen die, enigszins uit roeping, voorbestemd zijn voor een zeer bijzonder werk.

De localisatie van de groenteteelt wordt duidelijk aangetoond door het beeld van de productiewaarde op plaat 31.

De ligging van de markten, gevormd door de agglomeraties, verklaart de localisatie van de groenteteelt.

De bijzonderste centra voor deze sector vindt men rond Gent, in de Borinage, in het Centrum, in de omgeving van Charleroi en van Luik. De belangrijkste en meest gespecialiseerde zone is die van Mechelen, Brussel en Leuven, die verlengd wordt naar Antwerpen toe. Men wint er witloof, tomaten, asperges, bloemkolen, enz. De bijzonderste markt in deze zone is Mechelen; van daaruit worden de groenten verzonden naar alle hoeken van het land en naar het buitenland.

GROENTETEELT.

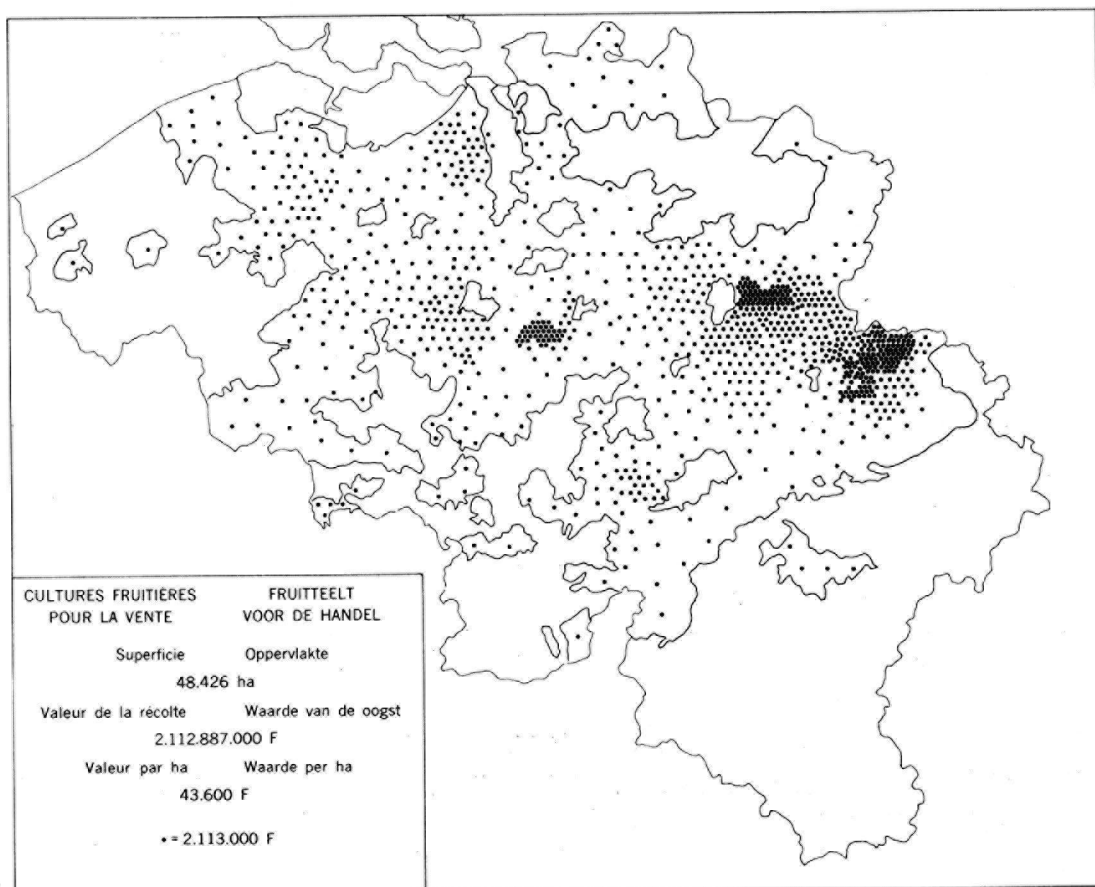
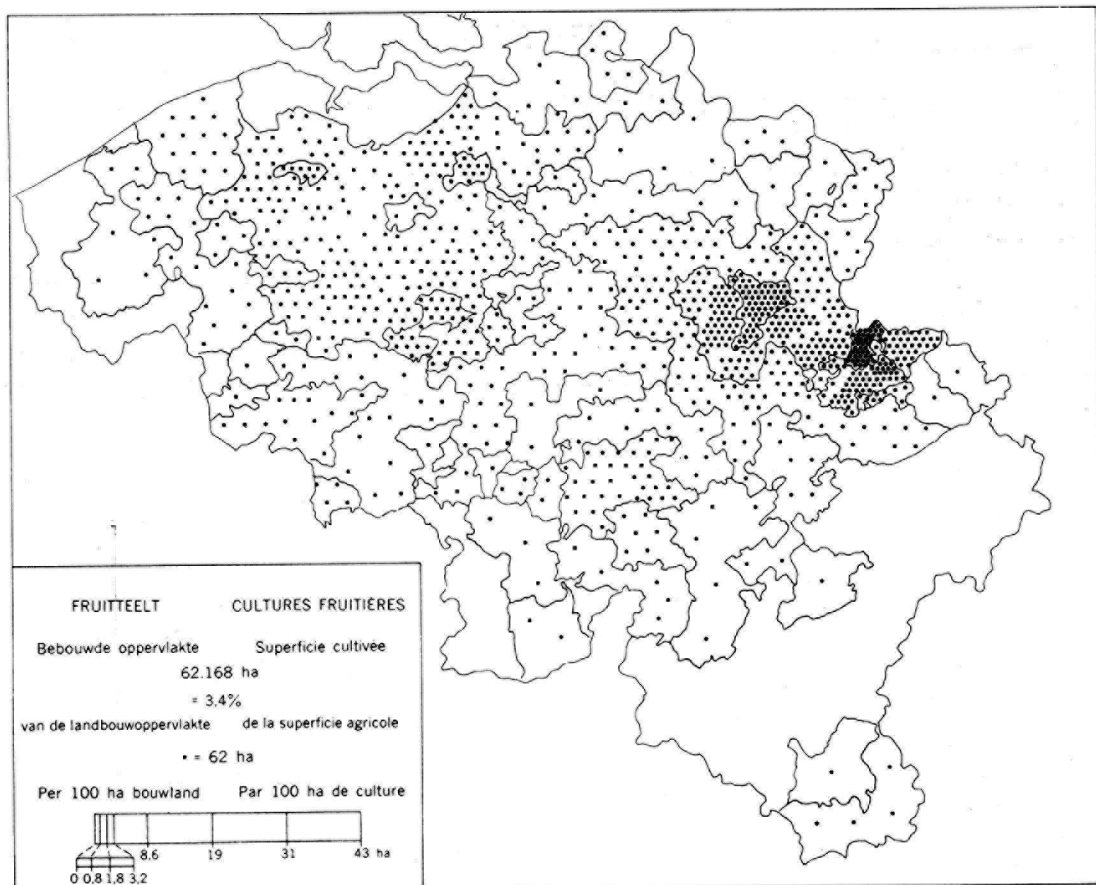
Streken	Oppervlakte	
	ha	%
Polders	907	1,12
Zandstreek	6 308	2,55
Kempen	2 702	1,64
Zand-leemstreek	9 560	2,61
Leemstreek	6 143	1,54
Luikse Weidestreek	926	1,02
Henegouwse Kempen	65	2,73
Condroz	2 676	1,62
Hoge Ardennen	33	0,09
Weidestreek (Fagne)	90	0,51
Famenne	406	0,54
Ardennen	368	0,26
Jurastreek	344	0,82
Het Rijk :		
1950	30 527	1,70
1929	35 104	
1910	36 609	
1895	41 868	
1880	39 724	
1866	37 330	
1856	34 981	
1846	34 507	

Indien de teelten altijd nagenoeg dezelfde oppervlakte beslaan, dan zijn zij toch aanzienlijk verbeterd door de hogere opbrengsten en vooral door de kwaliteit van de producten.

14. De fruitteelt.

Overall op het platteland vindt men enkele fruitbomen en een paar serres dicht bij de huizen; op sommige plaatsen hebben de fruitaanplantingen echter een grote uitbreiding genomen met het oog op de handel. In 1950 besloegen de fruitaanplantingen in open lucht 62 168 ha of 3,4 % van de beteelde landbouwoppervlakte; de oppervlakte van de serren bedroeg toen 458 ha. De handelsaanplantingen vertegenwoordigden 48 426 ha, terwijl er 45 631 ha begraasde boomgaarden werden geteld.

De fruitaanplantingen voor handelsdoeleinden zijn gegroepeerd rond de nodige markten of in de omgeving van de grote agglomeraties.

De kaarten, waarop de door fruitaanplantingen bezette gronden (plaat 30) en de waarde van de oogst (plaat 31) worden aangegeven, wijzen op een sterke concentratie.

In het oosten van het land strekt zich een groot aanplantingsgebied uit over de provincies Luik en Limburg. Men kan er twee delen in onderscheiden. Aan de westkant van de Maas treft men de aanplantingen aan in de bovenvallei van de Demer en de Geer, in het vochtig gedeelte van Haspengouw (leemstreek) en in de zand-leemstreek ten zuiden van Limburg; er komen bijzonder veel boomgaarden voor tussen de valleien van de Geer en de Demer, in de vierhoek Sint-Truiden, Tongeren, Herk-de-Stad, Hasselt; deze zone strekt zich verder uit in de richting van Borgworm; de boomgaarden beslaan er van 30 tot 40 % van de betaalde oppervlakte. Ten oosten van de Maas worden de boorgaarden uitgebaat in het Land van Herve, bijzonder te Aubel, Herve, Dalhem en Fléron.

In gans de provincie Oost-Vlaanderen vindt men tal van boomgaarden; zij zijn bijzonder talrijk ten noord-westen van Gent, in de omgeving van Eeklo, en in het zuiden van het Land van Waas.

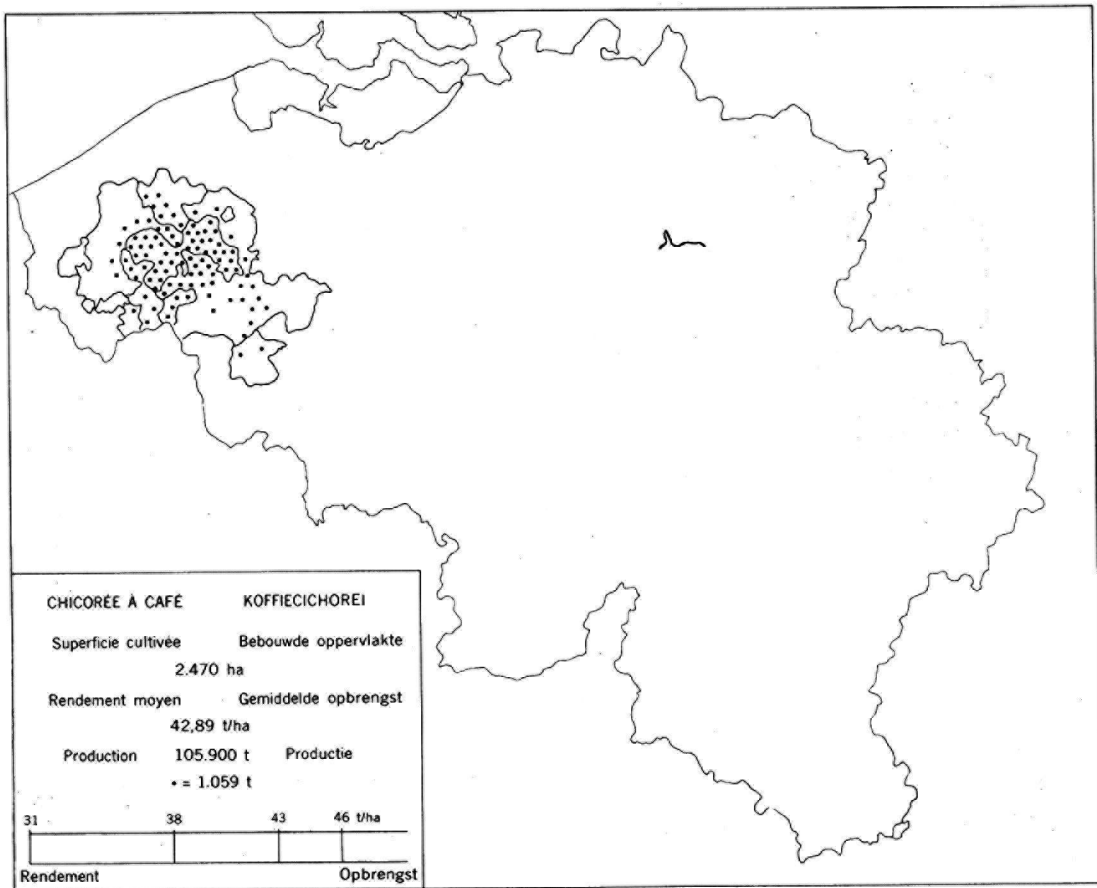
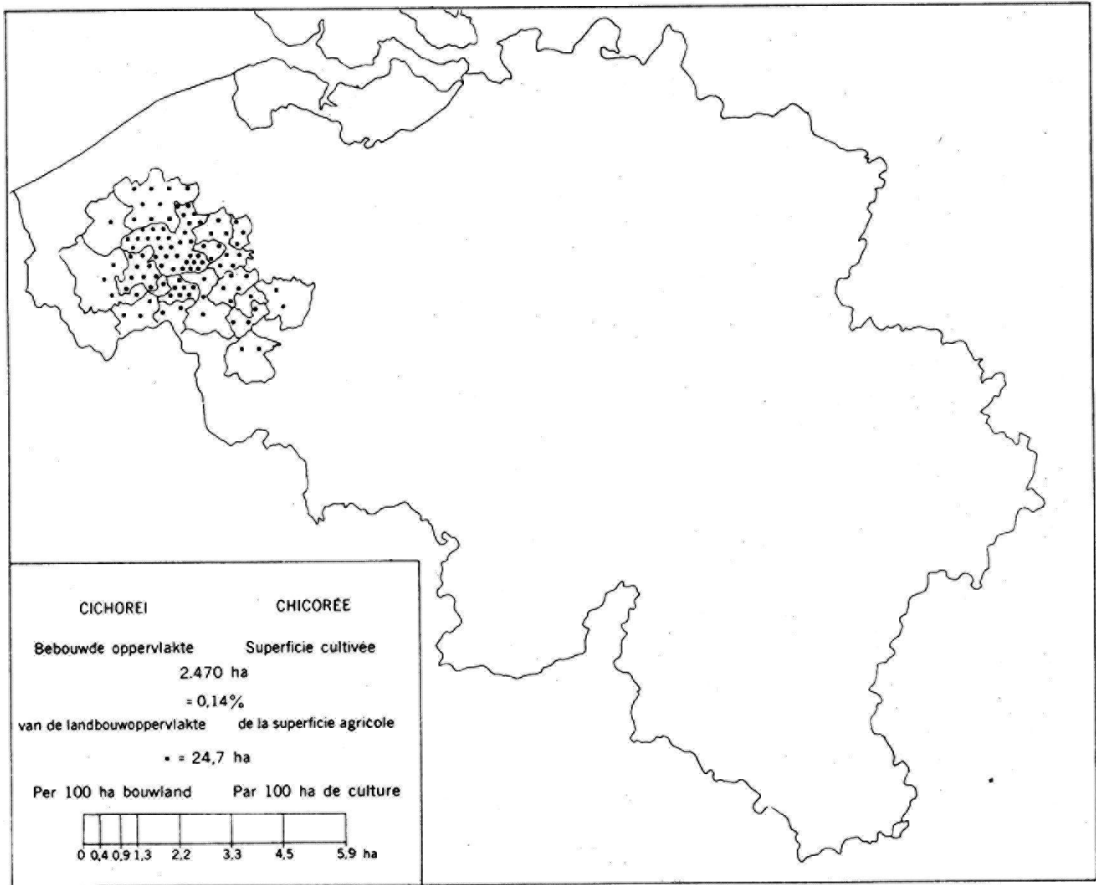
Ten zuid-westen van Brussel wordt veel fruit geogst. Een merkwaardige plaats om wille van de productieconcentratie is de streek van Hoeilaart en Overijse, ten zuid-oosten van Brussel, in de bovenvallei van de IJse. De bosgemeente Hoeilaart beschikt slechts over 346 ha landbouwgrond, waarvan er 167 ha bedekt zijn met serren voor druiventeelt en de productie van tafeldruiven.

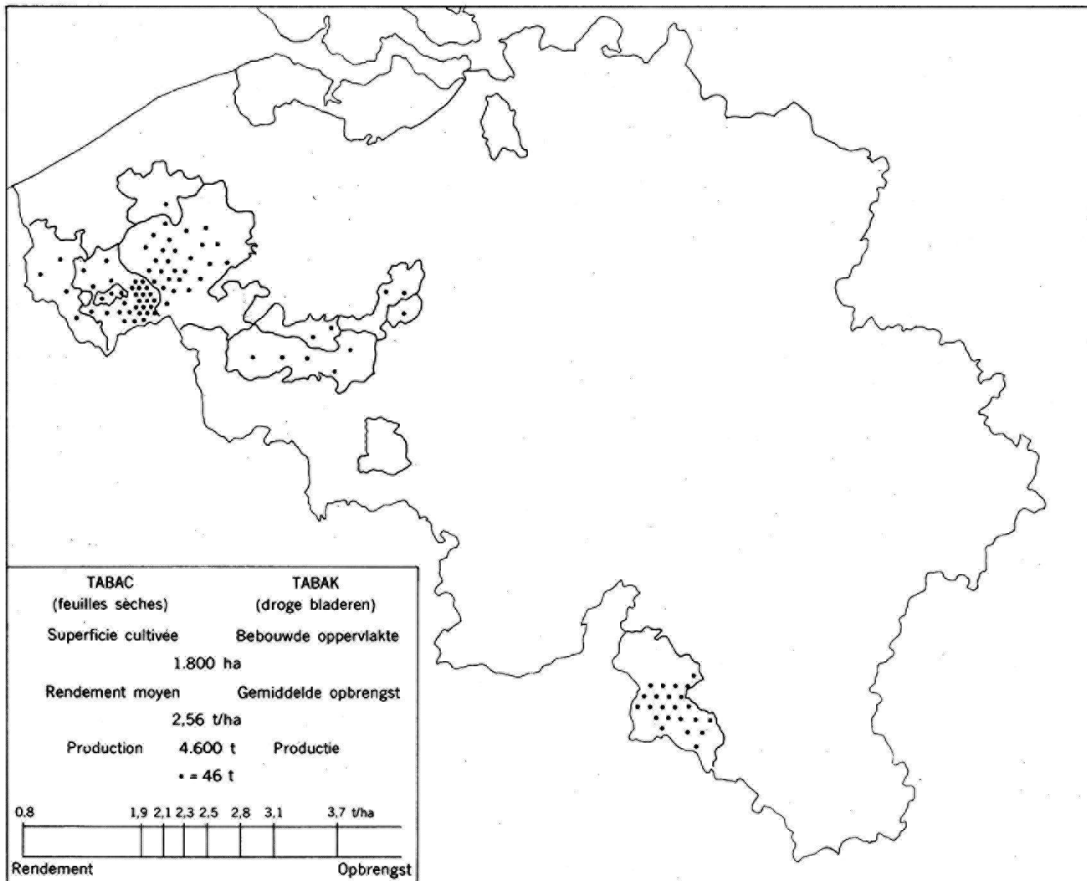
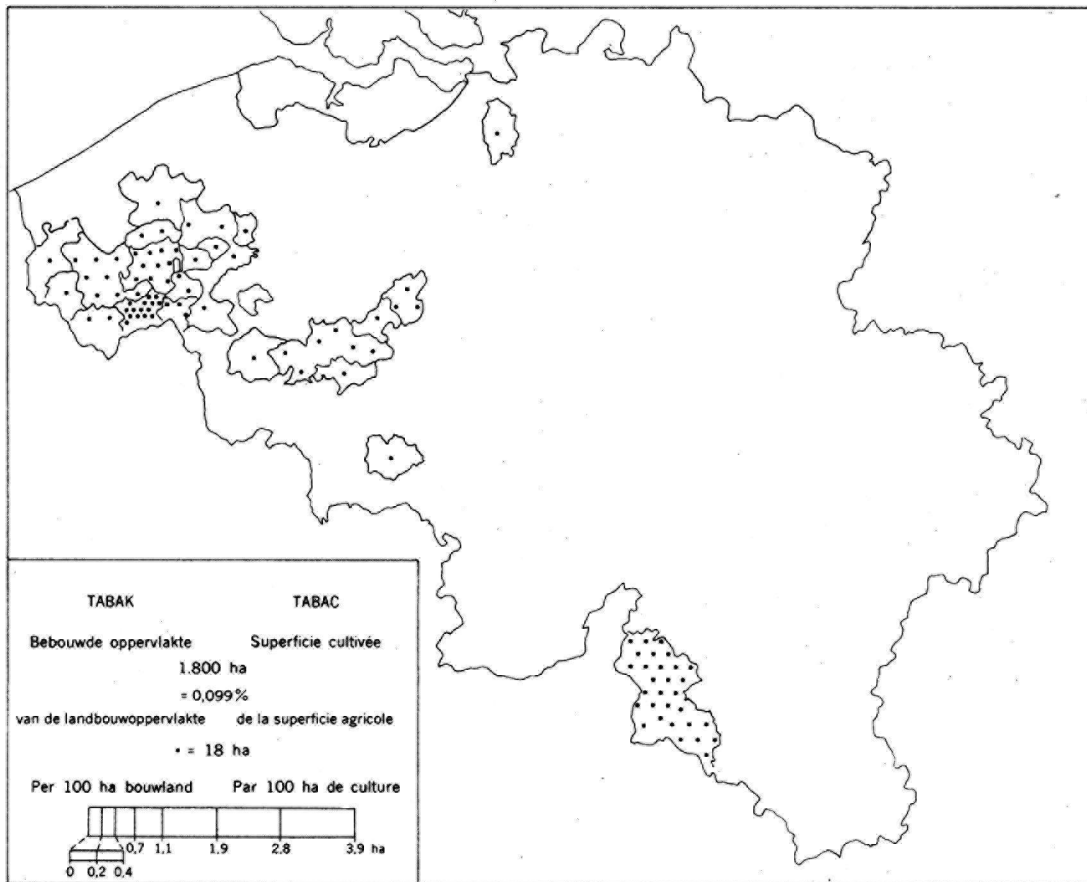
In de Maasvallei, te Wépion, bij Namen, worden aardbeien geteeld en in de Demervallei, tussen Aarschot en Diest, wint men perziken en pruimen.

FRUITTEELT.

Streken	Oppervlakte	
	ha	%
Polders	890	1,10
Zandstreek	6 560	2,65
Kempen	2 338	1,42
Zand-leemstreek	16 760	4,57
Leemstreek	15 234	3,81
Luikse Weidestreek	10 267	11,35
Henegouwse Kempen	36	1,51
Condroz	4 410	2,68
Hoge Ardennen	6	0,02
Weidestreek (Fagne)	22	0,12
Famenne	708	0,94
Ardennen	249	0,18
Jurastreek	271	0,64
Het Rijk :		
1950	62 168	3,41
1929	70 304	
1910	65 015	
1895	47 590	
1880	37 908	
1866	48 317	
1856	—	
1846	45 734	

De oppervlakte van de fruitaanplantingen heeft sedert 1895 maar weinig wijzigingen ondergaan, doch de kwaliteit van de produkten is aanzienlijk verbeterd.

15. De cichoreiwortelen.

Deze teelt beslaat slechts 2 470 ha of 0,14 % van de landbouwoppervlakte. Zij wordt aangehaald als het voorbeeld van een grote concentratie. Men vindt ze enkel in de West-vlaamse zand-leemstreek, op een strook gelegen tussen Kortrijk en Torhout en waarvan Roeselare het middenpunt vormt; zij valt samen met een zone waar tabak wordt geplant. Op geen enkel punt neemt die teelt meer dan 6 % van de betaalde oppervlakte in beslag.

16. De tabak.

De tabaksvelden beslaan maar een oppervlakte van 1 800 ha, hetzij 0,1 % van de betaalde oppervlakte; in geen enkel van de teeltcentra bereikt die percentage 4 %.

Er wordt tabak geplant in het zuid-westen van West-Vlaanderen op de Leieoeveren te Wervik en te Menen en naar Ieper toe tot Poperinge; er wordt er ook geplant, maar minder, in de strook begrensd door Kortrijk, Passendale, Torhout en Tielt, met Roeselare als centrum. Men vindt er ook nog in de Dendervallei, van Aalst tot Ninove (Appelterre), te Geraardsbergen en te Lessen, met een uitsprong naar Doornik.

Een ander productiecentrum is de vallei van de Semois; daar wordt tabak verbouwd op de alluviale riviergrond in een twintigtal gemeenten, gelegen tussen de Franse grens en een punt een weinig stroomopwaarts van Bouillon.

IV. — DE VEETEELT.

De veeteelt is de speculatie die in de Belgische landbouw meer en meer de bovenhand neemt. In 1950 vertegenwoordigden de veeteeltproducten 77,4 % van de eigenlijke landbouwproductie (tuinbouw niet inbegrepen), tegenover 22,6 % voor de plantaardige producten die niet gebruikt worden voor de veeteelt.

Door de waarde van de melk en het vlees die zij produceren nemen de runderen de eerste plaats in in de Belgische veeteelt; de varkens, de paarden en de leghennen komen de lijst aanvullen van de dieren die, voor wat de veeteelt betreft, belangrijk zijn.

A. — Het rundvee.

Rundvee, waarvan men in 1950 2 112 000 koppen telde, wordt overal in België gekweekt; dit gebeurt op intensiever wijze op sommige plaatsen, zoals blijkt uit de kaart van plaat 32, waar elk punt 211 runderen vertegenwoordigt.

Men vindt een dichte rundveestapel in het noorden van Vlaanderen, en in de provincie Antwerpen, in de IJzervallei, op de Vlaamse heuvelen, tussen de Schelde en de Dender en in het noord-oostelijk gedeelte van Limburg.

Rundvee wordt vooral gekweekt in het oosten van het land : in het Land van Herve en de aanpalende gebieden, in de Ardennen en in het oosten van de Condroz en de Famenne. Ook nog in het zuiden van het land, in de zogenaamde bot van Henegouwen, dicht bij de Franse weidestreek Thiérasche (Marlagne, Fagne en Rièzes).

De dichtheid van de veestapel, weergegeven door het aantal dieren per ha betaalde oppervlakte, wordt aangeduid door de kleur. De gemiddelde dichtheid voor het land bedraagt 116 dieren per 100 ha. De delen van het land waar de dichtheid van de veestapel boven dit gemiddelde ligt, worden aangeduid met een rode kleur; de tint is des te donkerder naargelang de dichtheid groter wordt. De delen van het land waar de dichtheid beneden het gemiddelde ligt, hebben een groene kleur; dit groen wordt donkerder naargelang de dichtheid vermindert.

De zones afgebakend volgens de dichtheid van de rundveestapel, stemmen maar zeer gebrekkig overeen met de landbouwstreken, zoals die bepaald werden door het Ministerie van Landbouw. Wij hebben niettemin de feiten gegroepeerd volgens deze streken, zoals zij voorkomen op de tellingstabellen.

De vergelijking van de platen 32 en 30 wijst op een verband tussen de veeteelt en de akkerbouw. De zones met grote landbouwteelten — suikerbieten, tarwe en gerst in de leemstreek; vlas in de zandstreek en de zand-leemstreek (Kortrijkse) — onderscheiden zich door de weinig dichte rundveestapel. De gebieden in het noorden, daarentegen, waar rogge, aardappelen en wortelgewassen worden geteeld en waar stoppelgewassen worden gewonnen, onderhouden een dichte veestapel. De hoogste dichtheidscijfers worden bereikt in de weidestrecken van het oosten en het westen van het land, waar gras- en weiland, evenals groenvoeders, bijna de ganse beteelde oppervlakte in beslag nemen.

De veeteelt is over het algemeen belangrijk in de streken met kleine bedrijven, waar de landbouwer, deels met aangekochte voeders, verplicht is door deze speculatie zijn inkomen te verhogen.

In de volgende tabel vindt men, per landbouwstreek, het aantal runderen; dit laatste wordt weergegeven in absolute cijfers en per 100 ha beteelde oppervlakte.

RUNDVEE. — Totaal aantal en per 100 ha beteelde oppervlakte.

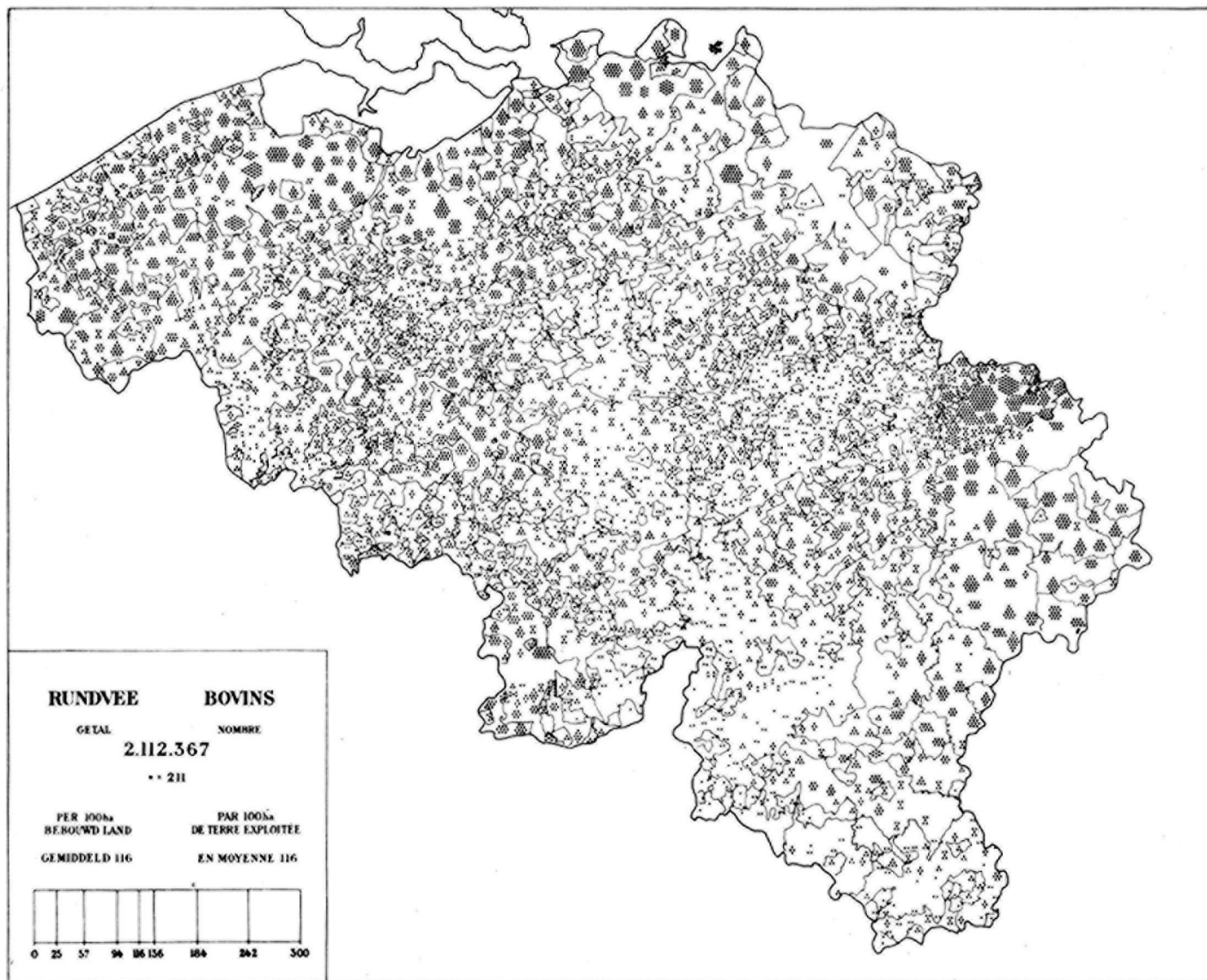
<i>Streken</i>	<i>Aantal</i>	<i>Runderen per 100 ha</i>
Polders	107 058	133
Zandstreek	324 145	131
Kempen	195 248	119
Zand-leemstreek	393 989	107
Leemstreek	392 151	98
Luikse Weidestreek	198 523	219
Henegouwse Kempen	2 593	109
Condroz	163 427	99
Hoge Ardennen	46 654	133
Weidestreek (Fagne)	28 257	160
Famenne	74 850	99
Ardennen	148 613	107
Jurastreek	36 852	87
Het Rijk.	2 112 360	116

De rundveestapel is het minst dicht rond Brussel; de landbouw is er immers enkel vertegenwoordigd door de groenteteelt.

* * *

DE GEBOORTEN.

Men telde in 1950 2 112 367 runderen, waarvan 896 137 melkkoeien en 772 713 kalveren die geboren werden in de loop van dat jaar. Er schijnen zich geen belangrijke verschuivingen te hebben voorgedaan; inzonderheid met het oog op de vetmesting.

DE BELGISCHE RUNDVEERASSEN.

De Belgische rundveeteelt streeft een dubbel doel na : melk- en vleesproductie.

a) *Het rode ras van West-Vlaanderen* vertegenwoordigt 14,5 % van de totale rundveestapel. Het dier is groot, zwaar, lang en vroegrijp; het bezit merkwaardige eigenschappen voor wat de melkproductie betreft en zijn melk heeft een hoog vetgehalte. De volwassen koe is ongeveer 1,40 m hoog en weegt, in normale toestand, nagenoeg 700 kg. Naargelang de vruchtbaarheid van de streek schommelt de hoogte van de schoft bij de volwassen koe tussen 1,36 m en 1,44 m, terwijl het gewicht tussen de 650 en 750 kg ligt.

De haarkleur is eenvormig rood, over het algemeen donker zonder nochtans tot het donkerbruin te gaan. Er kan een weinig wit voorkomen op het voorhoofd en de wangen, onderaan de borst, de buik, de poten en de staart en zelf op de flanken.

b) *Het rood-bonte ras van Oost-Vlaanderen* vertegenwoordigt 12 % van de Belgische rundveestapel. De koe geeft veel rijke melk en produceert tevens vlees. Het gewicht schommelt tussen 600 en 700 kg naargelang de schofthoogte die begrepen is tussen 1,36 m en 1,44 m. De witte vlakken steken steeds sterker af op de rode haarkleur.

c) *Het rood-bonte ras van de Kempen* is verspreid over de provincies Antwerpen en Limburg. Het vertegenwoordigt 11 % van de Belgische rundveestapel. De vertegenwoordigers van dit ras zijn middelmatig van formaat, zeer gehard en het best aangepast aan de Antwerpse en Limburgse zandstreek.

De koeien zijn vooral melkkoeien en zij spelen onder dit opzicht een belangrijke rol in de landbouweconomie van de streken met kleine teelt.

De doorsneekoe is 1,30 m hoog en weegt, in normale toestand, 500 kg.

d) *Het witte ras van Midden- en Hoog België* vertegenwoordigt 48 % van de Belgische rundveestapel.

Dit ras is verspreid over de provincies Henegouwen, Namen en Luxemburg, het zuiden van Limburg, de westerhelft van Luik en de provincie Brabant.

De dieren van dit ras verschillen enigszins van streek tot streek wat het formaat en de aanleg betreft.

In de Ardennen en de Famenne, waar de grond leisteenachtig is en eerder een koud klimaat heerst, zijn de dieren laag en diep van formaat, goed gespierd en middelmatig vroegrijp; de volwassen koeien wegen ongeveer 600 kg.

In de Condroz en in de streek tussen Samber en Maas, waar de grond beter is en het klimaat minder ruw dan in de hoge streken, is het ras vroegrijp; de dieren zijn er sterk gespierd en de volwassen koeien bereiken er, naargelang de streken, een gewicht van 625 tot 650 kg. Het zuiden van het land levert aan Midden-België dieren die de ruwvoerders, zoals pulp en bietenkoppen, en de graangewassen verwerken.

In de leemstreek, waar de grote teelten, inzonderheid die van de suikerbieten, overheersen, beschikt de fokker over het voeder voor de vetmesting van het vee. Hij heeft een dier nodig dat zwaarder is dan in de Condroz en dat vroeger rijp is; de volwassen melkkoe bereikt er een gewicht van 650 kg.

In de overblijvende verspreidingszone van het witte ras, in het noorden en het zuid-westen van Henegouwen, het noorden van Brabant en een deel van Limburg, wordt de veeteelt beoefend op middelgrote en kleine bedrijven; de landbouwers houden er maar weinig vee en leven van de melkproductie. Het gaat hier om vee met tweeledig doel.

e) *Het zwart-bonte ras van het oosten van België of het ras van het Land van Herve* vertegenwoordigt 6,5 % van de nationale rundveestapel.

Het is ook een ras met tweeledig doel, alhoewel het melktype duidelijk overheerst. Dit ras is goed aangepast aan het weidemilieu.

In de hogestreek van Oost-België, die weinig begunstigd is door het klimaat en de bodemvruchtbaarheid, wordt rundvee gefokt van middelmatig gewicht, te weten 500 tot 600 kg voor volwassen koeien die tussen 1,29 m en 1,35 m hoog zijn.

De haarkleur is zwart-bont, liefst met het zwart als overheersende kleur.

* * *

De verdeling van de rundveestapel over de verschillende landbouwstreken van het land ondergaat veranderingen in de tijd. De fysische voorwaarden : de bodem en het klimaat, zijn elementen die de akkerbouw en de veeteelt van een streek beïnvloeden.

De evolutie van de economische toestand in de loop van de laatste eeuw heeft een grote invloed gehad op de aard en het belang van de akkerbouw en de veeteelt. De rundveeteelt, die wij dank zij de algemene landbouwtellingen kunnen volgen van 1846 af, heeft grote wijzigingen ondergaan.

In 1846 konden de weinig uitgestrekte weiden en voedergewassen niet instaan voor het onderhoud van een talrijke rundveestapel; deze telde dan ook maar 1 204 000 stuks. Dit aantal begon aanzienlijk te stijgen vanaf 1880, een datum die een diepgaande evolutie inluidde.

Deze vooruitgang moet beoordeeld worden met inachtneming van het feit dat het vee aanvankelijk niet veredeld was; zijn levend gewicht was eerder aan de lage kant en zijn rendement, zo voor de melk als voor het vlees, was middelmatig.

Tijdens de landbouwcrisis, die heerste van 1880 tot 1895 en zelfs later, is de Belgische landbouw een nieuwe richting ingegaan. De graangewassenteelt, die sterk geconcurranceerd werd door die van de landen van overzee, begon achteruit te gaan, terwijl de veestapel, die tot dan toe beschouwd werd als een noodzakelijk kwaad, een aanzienlijke uitbreiding nam. Het aantal runderen steeg dan ook van 1 421 000 in 1895 tot 1 879 000 in 1910.

De eerste wereldoorlog heeft de rundveestapel verminderd; in 1929 was het herstel nog niet voltooid, vermits men dan 1 672 000 runderen telde.

De tweede wereldoorlog is niet zo rampzalig geweest voor deze sector, terwijl anderzijds de landbouwactiviteit tijdens de naoorlogse periode een zeer vlugge uitbreiding kende, in zulke mate dat in 1950 reeds 2 112 000 runderen werden geteld, het hoogste cijfer dat ooit werd bereikt.

UITBREIDING VAN DE RUNDVEESTAPEL.

	<i>Aantal</i>	<i>Runderen per 100 ha beteelde oppervlakte</i>
1846	1 203 891	67
1856	1 257 649	69
1866	1 242 445	63
1880	1 382 815	70
1895	1 420 978	74
1910	1 879 756	96
1929	1 652 619	88
1950	2 112 360	116

Door de melk- en vleesproductie is de rundveestapel van groot belang voor de landbouweconomie.

* * *

De rundveeteelt brengt produkten op de markt waarvan men, door een vergelijking te maken met de waarde van de andere landbouwprodukten, de belangrijkheid kan meten.

Vlees en melk vertegenwoordigen in waarde 56 % van die van de dierlijke productie en 43,4 % van de totale landbouwproductie (tuinbouw niet inbegrepen).

Er bestaat niet noodzakelijkerwijze een gewestelijk verband tussen de dichtheid van de rundveestapel en de betrekkelijke waarde van zijn produkten in het geheel van de landbouwproductie.

Natuurlijk heeft de weidestreek de dichtste veestapel en tevens de hoogste betrekkelijke waarde van de produkten van die sector.

In de Polders is er veel rundvee, en nochtans hebben de produkten van de rundveeteelt minder belang in de waarde van de totale landbouwproductie, waar de intensieve teelten, evenals de varkens en het pluimvee, de overhand hebben.

In de zandstreek verminderen de varkens en het pluimvee het betrekkelijk belang van de produkten van de rundveeteelt, die er nochtans van grote waarde zijn.

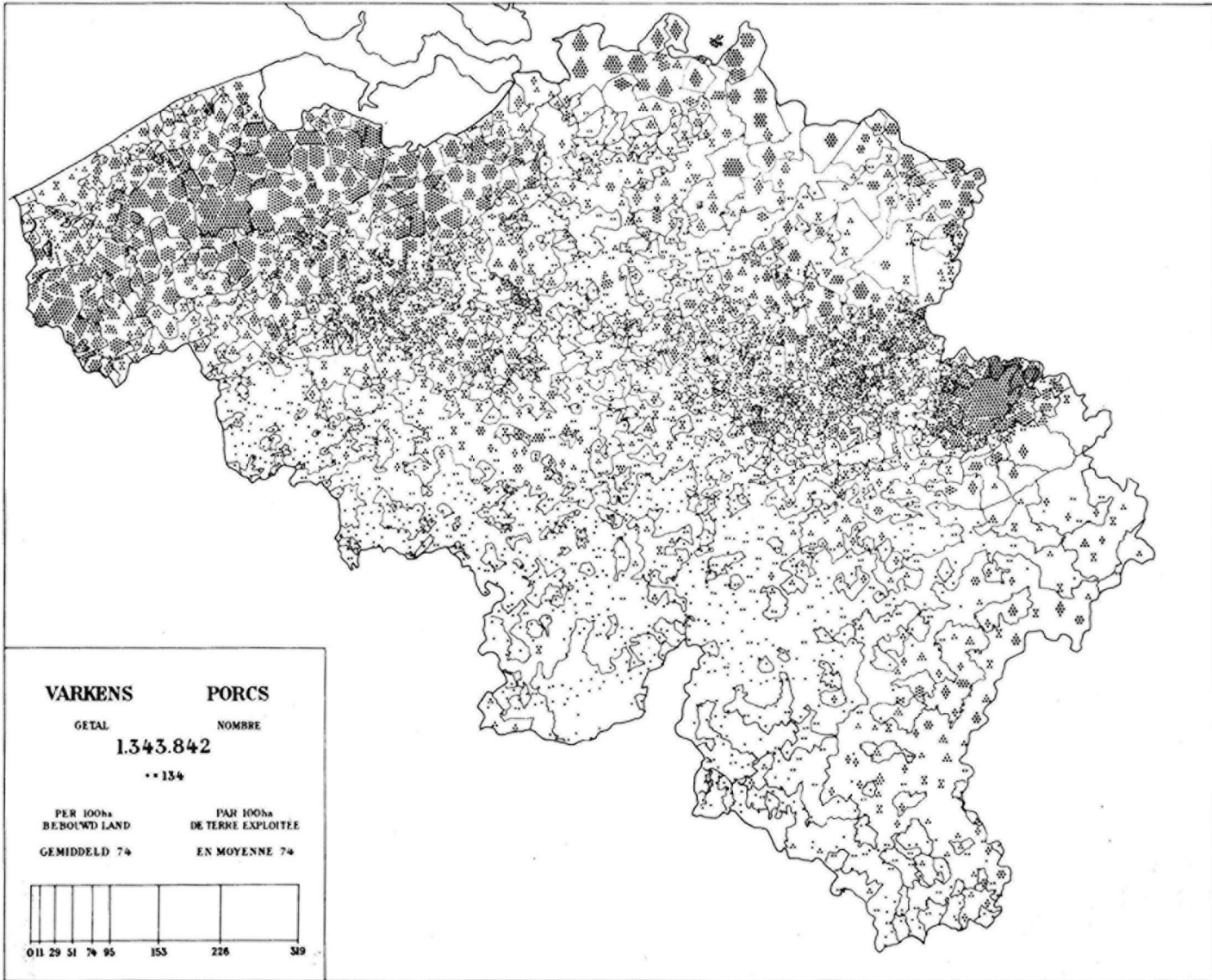
In de Condroz en de Famenne is de rundveestapel niet zeer dicht, en nochtans nemen de produkten van die sector een betrekkelijk ruime plaats in in een landbouwproductie die zwak is in haar geheel.

Betrekkelijk belang, per streek, van de rundveeprodukten in het geheel van de waarde van de landbouwproductie.

In percent van de totale landbouwproductie	1	2	Totaal 1 + 2	Veeteelt- produkten	Akkerbouw- produkten
	Rundvlees	melk			
Het Rijk	17,2	26,2	43,4	77,4	22,6
Polders	19,6	17,1	36,7	73,4	26,6
Zandstreek	14,0	22,9	36,9	82,2	17,8
Kempen	17,4	31,0	48,4	88,4	11,6
Zand-leemstreek	14,0	22,0	36,0	74,2	25,8
Leemstreek	15,3	21,0	37,1	63,0	37,0
Weidestreek	25,0	44,0	71,0	98,0	2,0
Condroz	20,4	30,3	50,7	73,6	26,4
Famenne	26,1	36,4	62,5	83,8	16,2
Ardennen	24,6	33,7	58,3	83,6	16,4
Jurastreek	22,7	28,8	51,5	80,1	19,9

B. — De varkens.

De 1 344 000 varkens die in 1950 geteld werden zijn ongelijkmatig verdeeld over het ganse land. De punten, op de kaart, waarvan elk overeenstemt met 134 varkens, geven deze verdeling weer en tonen de plaatsen aan met intensieve varkensteelt. De plaatsen, waar de dichtheid van de varkensstapel hoger is dan het gemiddelde van het land, zijn blauw gekleurd; bruin wijst op die plaatsen waar dit gemiddelde niet bereikt wordt. De dichtheidscijfers, die het aantal dieren per 100 ha teelt, zijn begrepen tussen 310 en enkele eenheden.

Men heeft een dichte varkensstapel in het noorden van het land en in het Land van Herve; in de middenzone, welke nagenoeg overeenkomt met het stroomgebied van de Senne, de Dijle, de Demer en de beide Neten, is de dichtheid minder. De varkensteelt wordt dus bijzonder beoefend in de Polders, in de Vlaamse zandstreek, inzonderheid ten zuiden van Brugge, in het noorden en het oosten van de Kempen, aan de oostergrens van de zand-leemstreek en de leemstreek van het zuiden van Limburg en vooral in het Land van Herve. Er worden minder varkens gehouden in de streek die zich uitstrekt langs de zuidergrens van het land, in de Condroz en in de Famenne.

In de Polders, in Vlaanderen en in het Land van Herve gaat de varkensteelt gepaard met de melkproductie en de boterbereiding. In de zandstreek worden varkens gefokt op de plaatsen waar veel aardappelen worden verbouwd. In de streken met kleine bedrijven, o.m. in Oost-Vlaanderen en ten zuiden van Brugge, wordt aan intensieve varkensteelt gedaan dank zij het gebruik van voeders uit de handel.

In het zuiden van het land worden minder varkens gefokt, omdat de afgeroomde melk er gebruikt wordt voor de voeding van de kalveren, omdat er minder aardappelen worden verbouwd en omdat de gans kleine bedrijven, waar men gemakkelijk enkele varkens kan vetmesten, er minder talrijk zijn.

Uit de hiernavolgende tabel blijkt hoe sterk de streken verschillen voor wat de varkenssteelt betreft.

Totaal aantal varkens per 100 ha betaalde oppervlakte.

<i>Streken</i>	<i>Aantal</i>	<i>Varkens per 100 ha betaalde oppervlakte</i>
Polders	73 538	91
Zandstreek	350 172	142
Kempen	130 901	80
Zand-leemstreek	324 592	89
Leemstreek	207 661	52
Luikse Weidestreek	110 479	122
Henegouwse Kempen	617	26
Condroz	48 484	29
Hoge Ardennen	10 249	29
Weidestreek (Fagne)	3 317	19
Famenne	16 978	23
Ardennen	50 232	36
Jurastreek	16 622	39

De rassen.

De Belgische varkensstapel bestaat hoofdzakelijk uit twee veredelde rassen : het inlands ras en het Duitse ras. Deze rassen kennen geen geografische verdeling, zoals dit bij de rundveerassen het geval is. Men vindt ze over gans het land. Door veredeling tracht men een varken te bekomen met hoog vleespercentage en een snelle groei, dat een gewicht van nagenoeg 100 kg bereikt op de leeftijd van vijf tot zes maanden. Er worden ook enkele varkens gekweekt welke behoren tot de Engels rassen « Groot Yorkshire » en « Wessex »; op sommige plaatsen worden ook varkens gefokt van het Piétrainras.

De varkensteelt is niet altijd even belangrijk geweest als thans; in 1848 bedroeg het aantal varkens iets minder dan 500 000.

Op dat ogenblik lagen de broodgranen en de aardappelen, teelten die zeer belangrijk waren, aan de basis van menselijke voeding. Dierlijke produkten, vlees onder andere, waren minder belangrijk dan heden ten dage in de voeding van een bevolking met betrekkelijk lage levensstandaard.

Van 1846 tot 1895 was de varkensstapel meer dan verdubbeld; hij bereikte toen het cijfer van 1 163 000. Dit cijfer steeg tot 1 494 000 in 1910, het hoogste peil dat ooit bereikt werd in de varkensstapel.

Er dient te worden opgemerkt dat de varkens eertijds niet veredeld waren; zij hadden een trage groei en de kwaliteit van het vlees liet veel te wensen over.

In de loop van laatste 30-40 jaren werd een aanzienlijke vooruitgang geboekt op dit terrein. De standardisatie van het varkensvlees maakte grote vorderingen en de totale vleesproductie heeft een grotere stijging gekend dan het aantal dieren. De varkens bereiken thans het nodige slachtgewicht op een jongere leeftijd.

ONTWIKKELING VAN DE VARKENSSTAPEL.

	<i>Aantal</i>	<i>Varkens per 100 ha</i>
1846	496 564	28
1856	458 418	25
1866	632 301	32
1880	646 375	33
1895	1 163 133	61
1910	1 494 287	76
1929	993 205	52
1950	1 383 842	74

* * *

De geboorten.

Men telde in 1950 1 343 842 varkens, waaronder 175 000 zeugen en 1 500 000 biggen die in de loop van dat jaar geboren werden.

Meen dat de helft van de geboorten werden geboekt in de zandstreek en de zand-leemstreek, waar de bedrijven klein zijn en over veel familiale arbeidskrachten beschikken. De biggen worden van hieruit naar andere streken gezonden met het oog op de vetmesting.

Varkens worden enkel gefokt met het doel vlees te produceren, terwijl de rundveeteelt een dubbel doel nastreeft: vlees en tevens melk. De waarde van het op de markt gebrachte varkensvlees vertegenwoordigt bijna 20 % van de waarde van de totale landbouwproductie van het land. Dit laatste cijfer, dat van de varkensteelt de tweede activiteitstak maakt van de landbouw, verschilt sterk van streek tot streek.

Het betrekkelijk belang van de productie van de varkensstapel bedraagt 27 % in de zandstreek, 24,1 % in de Polders en 21,1 % in de weidestreek. De minimumcijfers vindt men in de Famenne en de Condroz met percentages van respectievelijk 11 en 10,8 %.

De verschillen, vastgesteld b.v. tussen de zandstreek en de Condroz, worden nochtans gemilderd door de intensieve bedrijfsvoering in eerstgenoemde streek.

**Betrekkelijk belang van de productie van de varkensstapel
in de gezamenlijke waarde van de landbouwproductie.**

<i>Streken</i>	<i>Varkens- vlees</i>
Het Rijk	19,5 %
Polders	24,1 %
Zandstreek	27,0 %
Kempen	20,7 %
Zand-leemstreek	20,6 %
Leemstreek	14,4 %
Weidestreek (Fagne)	22,1 %
Condroz	10,8 %
Famenne	11,0 %
Ardennen	14,7 %
Jurastreek	17,1 %

C. — De landbouwpaarden.

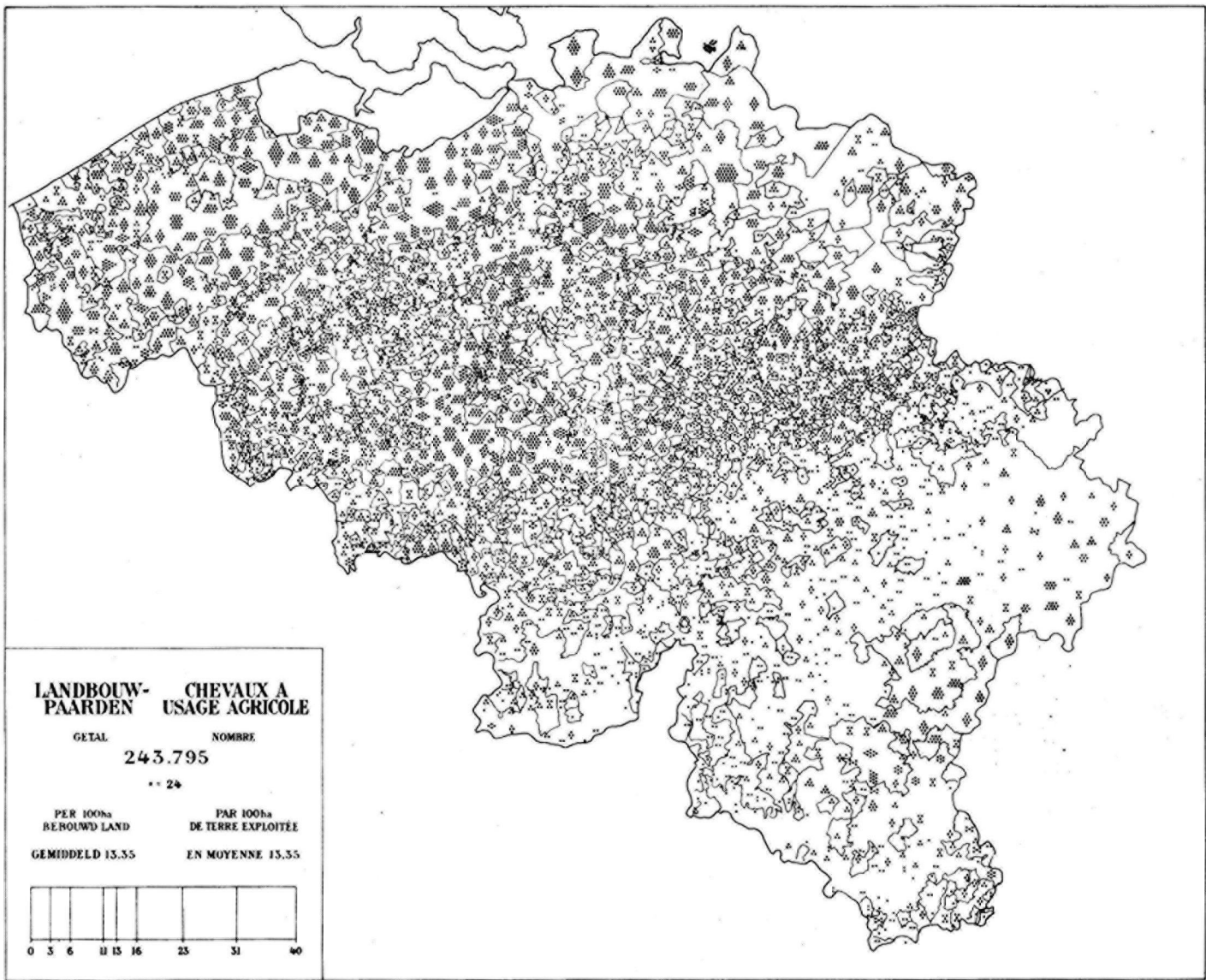
Men telde in 1950 244 000 landbouwpaarden; hun verdeling wordt weergegeven op de kaart van plaat 32 door punten, waarvan elk 24 dieren vertegenwoordigt. De dichtheid van de paardenstapel, gemeten door het aantal paarden per 100 ha akkerbouw, schommelt naargelang de streken tussen veertig en enkele eenheden. De meeste paarden vindt men ten noorden van Samber en Maas. In het noorden van het land is het aantal paarden betrekkelijk klein in de Kempen, in de Westvlaamse zandstreek en op enkele andere plaatsen. In de Polders, op de zandgrond en zand-leemgrond van Oost-Vlaanderen en Antwerpen en vooral op de leemgrond van Henegouwen, het zuiden van Brabant en Haspengouw, vergde de grote teelt eertijds het gebruik van het zware trekpaard. Op sommige plaatsen worden paarden gefokt niet enkel voor de binnenlandse behoefte, maar ook voor de verkoop in het buitenland.

De kleine bedrijven hebben geen grote behoefte aan paarden; men vindt nochtans 18 % van de paardenstapel op de bedrijven van minder dan 3 ha.

In het zuidelijk gedeelte van het land, inzonderheid in de weidestrecken, is de paardenfokkerij weinig belangrijk.

**Aantal landbouwpaarden,
in totaal en per 100 ha betaalde oppervlakte.**

<i>Streken</i>	<i>Totaal aantal</i>	<i>Paarden per 100 ha</i>
Polders	12 400	15,37
Zandstreek	39 266	15,88
Kempen	19 539	11,87
Zand-leemstreek	56 174	15,32
Leemstreek	62 955	15,76
Luikse Weidestreek	6 178	6,83
Henegouwse Kempen	323	13,55
Condroz	17 803	10,81
Hoge Ardennen	2 721	7,78
Weidestreek (Fagne)	1 755	9,96
Famenne	6 820	9,04
Ardennen	13 827	9,95
Jurastreek	4 034	9,56
Totaal	243 795	13,35

De rassen.

De landbouwpaarden behoren in België tot twee rassen : het zware trekpaard wordt gefokt in Laag- en Midden-België, benoorden de lijn Samber en Maas, en ook in de Condroz; het Ardeens trekpaard, ten zuiden van die lijn en van de Condroz. Deze beide rassen zijn verschillend qua lichaamsvorm en gewicht : het Ardeens trekpaard is kleiner en lichter dan het andere.

* * *

De rundvee- en vooral de varkensstapel nemen uitbreiding, terwijl de paardenstapel sedert 1910 vermindert. Als logisch gevolg hiervan neemt de oppervlakte van het grasland toe — rond de helft van de XIXe eeuw waren er niet de helft zoveel weiden dan nu — terwijl, omgekeerd, de oppervlakte van de akkergrond afneemt.

In 1846 werden er 294 537 landbouwpaarden geteld, hetzij 16,43 per 100 ha beteelde oppervlakte. Dit cijfer is lange jaren op nagenoeg hetzelfde peil gebleven.

Vanaf het begin van de XXe eeuw heeft de paardenfokkerij een periode van zeer hoge bloei gekend; het Belgisch trekpaard had befaamdheid verworven tot buiten onze grenzen en de elite van onze paardenstapel werd uitgevoerd naar alle landen van de wereld.

Tijdens deze bloeiperiode heeft de paardenfokkerij uitbreiding genomen en had het peil van 317 062 eenheden bereikt bij de telling van 1910. De eerste wereldoorlog heeft grote schade berokkend aan die sector en in 1929 was het peil van 1910 nog altijd niet opnieuw bereikt.

	<i>Aantal</i>	<i>Paarden per 100 ha</i>
1846	294 537	16,43
1856	277 311	15,15
1866	283 163	14,40
1880	271 974	13,71
1895	271 527	14,17
1910	317 062	16,21
1929	269 792	14,15
1950	243 795	13,35

Sedert een tiental jaren kent de paardenfokkerij een crisis waarvan de oorzaak dient gezocht in de stijgende motorisatie van de landbouw. Het aantal tractoren stijgt terwijl de paardeneffectieven ernstig inkrimpen. In 1950 telde men nog 243 795 paarden; men zou thans de 200 000 niet meer bereiken.

Men mag veronderstellen dat de vermindering van het aantal paarden geen wijziging bracht in hun evenredige verdeling over de verschillende streken van het land.

* * *

De geboorten.

Onder de 243 795 paarden die in 1950 geteld werden waren er maar 27 785 veulens die dat jaar geboren werden en 100 000 merries waarvan nauwelijks de helft gebruikt worden voor de vernieuwing van de paardenstapel.

De paardenfokkerij zelf vindt men bij voorkeur in de grote landbouwbedrijven van de vruchtbare streken — de Polders, de leemstreek en de zand-leemstreek — en in zekere delen

van de Condroz. Elders, inzonderheid in de provincie Antwerpen en in Limburg, het zuidelijk gedeelte dat tot Haspengouw behoort uitgezonderd, worden de merries evenals de ruinen vooral gebruikt voor de bedrijfswerkzaamheden.

Het paard is nuttig op het bedrijf; het is moeilijk de waarde te schatten van zijn werk, die men terugvindt in de waarde van de productie van de teelten.

Maar de verkoopwaarde van de paarden, buiten de landbouw dan, voor slachtdoeleinde o.m., moet ook op het actief van de landbouwproductie worden gebracht. Die waarde overtreft geen 1,5 % van de totale waarde van de landbouwproductie. Dit aandeel ligt hoger in de leemstreek, waar het 1,9 % bereikt, en is het laagst in de weidestreek, waar het slechts 0,6 % bedraagt.

* * *

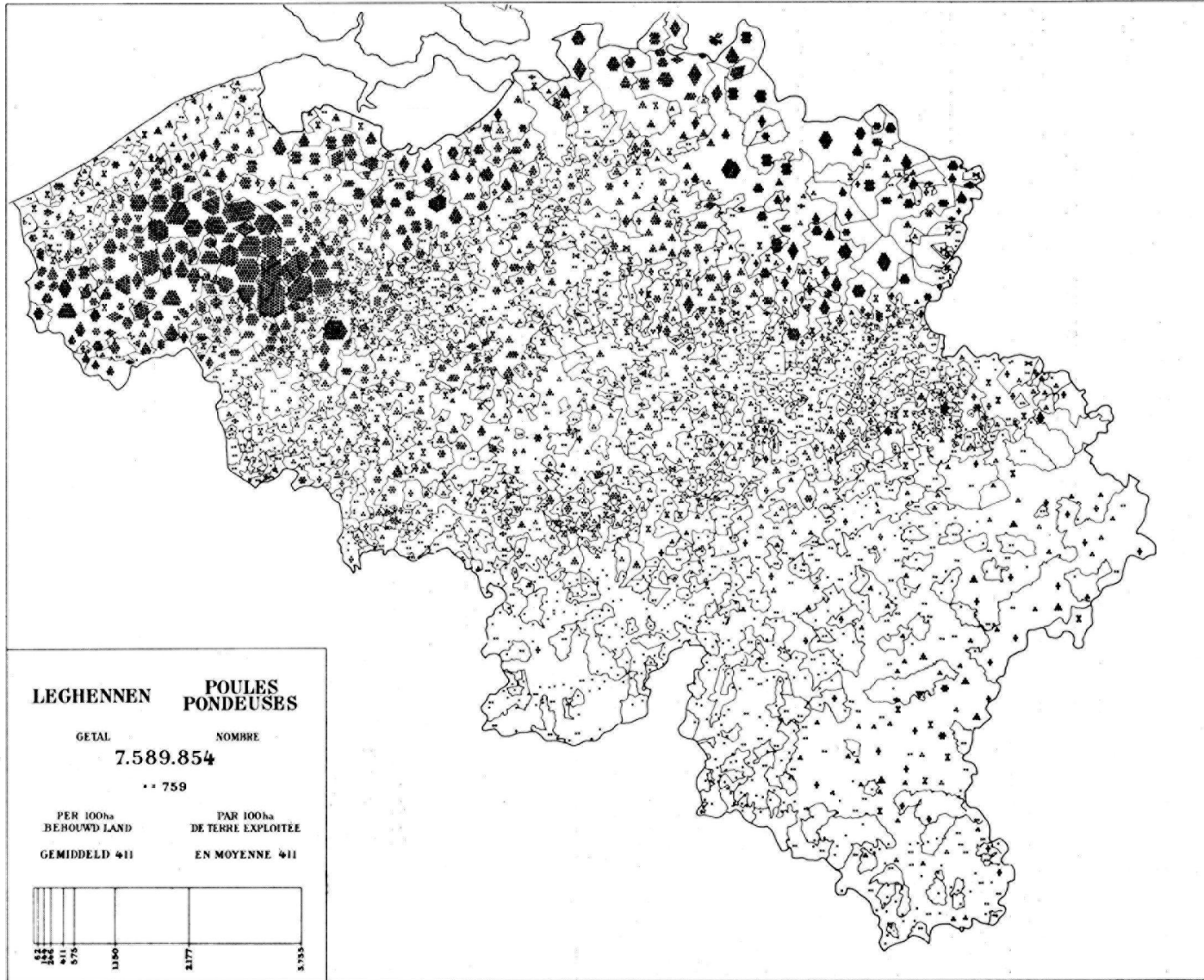
In de hiernavolgende tabel worden, per landbouwstreek en voor het jaar 1950, de geboorten weergegeven van veulens, kalveren en biggen.

Streken	GEBOORTEN			
	Veulens		Kalveren	Biggen
	van zware trekpaarden	van andere		
Polders	2 270	124	25 494	139 389
Zandstreek	2 193	423	126 659	391 719
Kempen	305	259	82 466	70 402
Zand-leemstreek	4 338	573	145 029	380 630
Leemstreek	9 865	849	134 421	307 719
Luikse Weidestreek	340	69	86 396	52 381
Henegouwse Kempen	61	2	1 085	500
Condroz	3 079	215	55 803	56 746
Hoge Ardennen	30	29	17 697	6 203
Weidestreek (Fagne)	245	10	9 773	1 960
Famenne	1 007	134	25 959	16 321
Ardennen	870	285	50 088	64 750
Jurastreek	170	40	11 843	9 718
Het Rijk	27 785		772 713	1 498 438
	24 773	3 012		

D. — De leghennen.

De telling van 1950 gaf voor de leghennen 7 590 000 stuks; specialisten, die vertrouwd zijn met de markt van eieren en geslacht pluimvee, schatten het aantal hennen op 15 000 000. De producent geeft dus geen aangifte van zijn volledige pluimveestapel, misschien omdat hij niet weet hoe groot die juist is, misschien ook omdat hij benauwd is voor de belastingen.

Op de kaart van de plaat 32 vertegenwoordigt elk punt 759 leghennen, terwijl de dichtheid van de pluimveestapel, d.i. het aantal hennen per 100 ha, wordt weergegeven door twee kleuren. Blauw slaat op een dichtheid boven het gemiddelde van het land, bruin op een dichtheid die beneden dit peil ligt.

Over het algemeen wordt pluimvee gefokt in het noorden van het land.

De bijzonderste fokzone strekt zich uit over de zandstreek en verspreidt zich ook daar buiten over de leemstreek. De pluimveestapel is bijzonder dicht in de vierhoek Roeselare, Tielt, Deinze en Kruishoutem, langs weerszijden van de Leie; hij is nog dicht tussen Ieper en Poperinge en tussen Gent en Sint-Niklaas. Kruishoutem is de grote eier- en pluimveemarkt.

Een fokzone bestrijkt gans de Kempen en overschrijdt de zuidergrens van deze streek in de zand-leemstreek, inzonderheid in het Hageland. De pluimveeteelt is ook belangrijk in de nabijheid van de grote agglomeraties: Brussel en de nijverheidszone, de Borinage, het Centrum, Charleroi, Namen en Luik.

Bezuiden de Haine, de Samber en de Maas vindt men nog weinig hennen.

In practisch alle hoeven wordt aan pluimveeteelt gedaan; in de kleine bedrijven neemt deze bedrijvigheid soms een betrekkelijk belangrijke plaats in; zij verkrijgt zelfs een industrieel karakter wanneer dit de enige tak wordt van het bedrijf.

De pluimveeteelt, waar de voeding berust op graan dat deels wordt ingevoerd, hangt maar onrechtstreeks af van de aard van de bodem en van het klimaat. Deze teelt wordt bij voorkeur beoefend in streken met kleine bedrijven waar de levenswijze en de zeden zich lenen tot de kleine landbouwspeculaties. Het intensief en geconcentreerd karakter van deze bedrijvigheid vergt markten zoals die van Kruishoutem.

De pluimveeteelt kent nagenoeg dezelfde geografische verdeling als de varkensfokkerij: dezelfde voorwaarden zijn gunstig voor beide speculaties die hun nodige voeder gaan putten uit dezelfde bronnen. Er zijn nochtans twee verschillen in die verdeling. Er worden weinig hennen gehouden in de streken van Tongeren en Herve, waar veel varkens worden gefokt (inzonderheid te Herve houdt deze laatste speculatie verband met de zuivelproductie); er worden veel hennen gehouden in de omgeving van de grote agglomeraties.

De dichtheid van de pluimveestapel verschilt sterk van streek tot streek. Het aantal hennen per 100 ha en per gemeente schommelt tussen enkele eenheden en 3 735.

HENNEN per 100 ha betaalde oppervlakte.

<i>Streken</i>	<i>Aantal</i>	<i>Hennen per 100 ha</i>
Polders	282 937	351
Zandstreek	1 870 505	756
Kempen	959 366	583
Zand-leemstreek	2 148 770	586
Leemstreek	1 165 477	292
Luikse Weidestreek	248 786	275
Henegouwse Kempen	11 319	475
Condroz	391 226	237
Hoge Ardennen	51 947	148
Weidestreek (Fagne)	19 673	112
Famenne	110 960	147
Ardennen	250 254	180
Jurastreek	78 634	186

Terwijl de gemiddelde dichtheid voor het Rijk 411 leghennen per 100 ha betaalde oppervlakte bedraagt telt men er 576 in de Vlaamse zandstreek en slechts respectievelijk 152 en 147 in de weidestreek Fagne en in de Famenne.

De zand-leemstreek en de Kempen zijn in mindere mate belangrijk voor wat de pluimvee- en eierproductie betreft.

De rassen.

De bijzonderste legrassen zijn de witte Leghorn, de Rhode Island Red en de kruisingsproducten van deze beide rassen. Onder de vleesrassen vermelden wij de Noord Hollandse Blauwe en de Mechelse Koekoek. De legrassen zijn verspreid over het ganse grondgebied. De mestkuikenproductie is van belang in de streek begrepen tussen Brussel, Aalst, Gent en Mechelen.

* * *

In 1910 werd een eerste raming gemaakt aan het aantal leghennen; het was nog geen echte telling. Door de verschillende plaatselijke en gewestelijke schattingen samen te tellen bereikte men het getal 12 144 000.

Het getal dat gepubliceerd werd ter gelegenheid van de telling van 1929, zegge 16 917 222 leghennen, is ook een raming.

Indien die getallen noch zeker, noch vergelijkbaar zijn, dan volstaan zij toch om ons een oordeel te vormen over de localisatie en de verdeling van de pluimveestapel over de verschillende delen van het land.

* * *

De leghennen hebben een grote betrekkelijke waarde, aangezien deze geschat wordt op 13 % van de globale waarde van de landbouwproductie.

De landbouwstroken, waar de waarde van de pluimvee- en eierproductie proportioneel het hoogst is, zijn de Vlaamse zandstreek, de Polders en de Kempen.

**Betrekkelijke waarden van de productie « leghennen »
t.o.v. de globale waarde van de landbouwproductie.**

<i>Streken</i>	<i>Waarde van de eieren</i>
Het Rijk	10,8 %
Polders	17,0 %
Zandstreek	18,0 %
Kempen	16,1 %
Zand-leemstreek	9,6 %
Leemstreek	6,3 %
Weidestreek	10,4 %
Condroz	8,5 %
Famenne	8,8 %
Ardennen	9,6 %
Jurastreek	13,0 %

BIBLIOGRAFIE.

1. BOEKEN.

- VANDERVAEREN, J. — *Les faits principaux de l'histoire de l'agriculture belge durant un siècle. 1830-1930.* Bruxelles 1930.
- TULIPPE, O. — *L'élevage du cheval en Belgique.* Extrait du Bulletin de la Société Royale de Géographie d'Anvers et Travaux du Cercle des Géographes liégeois, fasc. 11, Liège 1932, 220 p.
- TULIPPE, O. — *L'herbage dans l'agriculture belge.* Mélanges économiques et sociaux offerts à Emile Witmeur, Paris 1939, pp. 332-347 et Travaux du Cercle des Géographes liégeois, fasc. 46, Liège 1939, 16 p.
- VANDERVAEREN, J. — *Le Livre d'Or de l'Agriculture Belge.* Bruxelles 1939.
- DUBOIS, M. — *La culture de la betterave sucrière en Belgique.* Extrait du Bulletin de la Société Royale belge de Géographie (Années 1941 et 1942) et Travaux du Cercle des Géographes liégeois, fasc. 55, Liège 1942, 11 p.
- CEPEDE, Michel. — *Du prix de revient au produit net en Agriculture.* Presses Universitaires de France, Paris 1946.
- LAUR, Ernest. — *Economie rurale de la petite et moyenne culture.* Librairie Payot. Lausanne 1948.
- FAUCHER, D. — *Géographie agraire. — Types de cultures.* Paris 1949.
- QUICKE, F. — *Les régions agro-économiques de la Belgique.* Liège s.d. (1951).
- LINDEMANS, P. — *Geschiedenis van de landbouw in België.* Anvers 1952.
- BAUDHUIN, Fernand. — *Economie Agraire.* Institut de Recherches Economiques et Sociales, Louvain 1953.
- HOYOIS, G. — *L'Ardenne et l'Ardennais.* Gembloux 1949 et Bruxelles 1953.
- MILHAU, Jules. — *Traité d'Economie Rurale.* Presses Universitaires de France, Paris 1954.
- MINISTÈRE DE L'AGRICULTURE. — *Quelques éléments structurels et économiques de l'Agriculture belge.* 1955.
- BUBLLOT, Georges. — *La production agricole belge. Etude économique séculaire 1846 à 1955.* Ed. Nauwelaerts, Louvain 1957.
- FLANDRIA NOSTRA. — Bruxelles 1957.
- BOON, C., TAVERNIER, R., GEENS, G. — *Perspectieven voor de landbouw in de Euromarkt.* Louvain 1958.

2. ARTIKELS.

- EEN LANDBOUWINDEX-NUMBER verschenen in de Mededelingen van het Ministerie van Landbouw : Economische Gedeelten n°s 1 en 2, 1939.
- De Belgische Landbouw in 1946, 1947, ... tot in 1961,* verschenen ieder jaar in het mei- of juni-nummer van het Landbouwtijdschrift.
- De evolutie van de productiviteit in de Belgische Landbouw,* verschenen in het Landbouwtijdschrift, februari 1951.
- Série des Travaux du Cercle des Géographes liégeois et des Travaux du Séminaire de Géographie de l'Université de Liège.*
- Bulletin de l'Institut de Recherches Economiques et Sociales de Louvain.*

3. TIJDSCHRIFTEN.

- Landbouwtijdschriften, sedert 1947.
- Mededeling van het Ministerie van Landbouw, 1939.
- Agricultura (Leuven).
- Annales de Gembloux (Gembloux).
- Bulletin de l'Institut Agronomique et des Stations de Recherches de Gembloux.
- Mededelingen van de Landbouwschool en de Opzoekingsstation van de Staat te Gent.
- Mededelingen van het Rijksstation voor Landbouweconomie te Gent.
- Journal de la Société Centrale d'Agriculture, Bruxelles.
- Tijdschrift van Documentatie en Voorlichting van de Nationale Bank van België, Brussel.

4. STATISTIEKEN.

- De algemene Landbouwtellingen in 1846, 1866, 1880, 1895, 1910, 1929, 1950.
- De jaarlijkse Landbouwtellingen sedert 1940.
- Het Statistisch Jaarboek van België.
- Het Maandelijks Bulletin van de Statistiek.

INHOUDSTABEL.

I. — Inleidende beschouwingen	3
II. — De landbouwstreken	4
III. — De teelten	8
1. <i>De suikerbieten</i>	8
2. <i>De tarwe</i>	11
3. <i>De wintergerst en de zomergerst</i>	13
4. <i>Het vlas</i>	15
5. <i>De aardappelen</i>	17
6. <i>De wortel- en knolgewassen</i>	19
7. <i>De rogge</i>	21
8. <i>De stoppelgewassen</i>	23
9. <i>De haver</i>	25
10. <i>Gras- en weiland</i>	27
11. <i>De groenvoedergewassen</i>	30
12. <i>Peulvruchten geteeld voor het zaad</i>	33
13. <i>De groenteteelt</i>	33
14. <i>De fruitteelt</i>	35
15. <i>De cichoreiwortelen</i>	40
16. <i>De tabak</i>	40
IV — De veeteelt	40
A. — <i>Het rundvee</i>	40
B. — <i>De varkens</i>	45
C. — <i>De landbouwpaarden</i>	49
D. — <i>De leghennen</i>	52
V — Bibliografie	57

